

जीवविचार प्रकरण.

गाथा मूल सळंग श्री लाइन पैका टाइपथी,
गाथाबुना बुटा शब्दाना अर्थ, गाथा मूल,
शब्दाये जेथो तथा विस्तारार्थ तथा
जीवविचारना बुटा बोल.

जैन धर्मना तत्त्वतुं ज्ञान थवाने बाल जीवोने
अति उपयोगी होवाथी
छपावी प्रसिद्ध करनार
श्री आद्य जैन धर्म प्रवर्तक सज्जा.
पांजरापोळ.

अमदावाद

“निर्मल” प्रिन्टिंग प्रेसमां
लल्लुभाई ईश्वरदास त्रिवेदीण छाप्युं.

संवत् १९६२.

सने १९०६.

किम्मत साडा चार आना.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
કદ્દર ૧૭૪૩

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૭૪૩

વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ જીવવિજ્ઞાન પ્રકરણ

વિષય કદ્દર

॥ अथ श्रीजीवविचारप्रकरणं ॥

॥ ॐ नमः सिद्धं ॥

श्रुवणपद्वं वीरं,
नमिऊण नणामि अबुहबोहवं ॥
जीवसरूवं किंचि वि,
जह नणियं पुवसूरीहिं ॥ १ ॥
जीवा मुत्ता संसा,
रिणो य तस थावरा य संसारी ॥
पुढवि जल जलण वाऊ,
वणस्सई थावरा नेया ॥ २ ॥
फलिह मणि रयण विहुम,
हिंगुल हरियाल मणसिल रसिंदा

कणगाइ धानु सेढी,
 वन्निय अरणेद्वय पलेवा ॥ ३ ॥
 अप्रय तूरी कुसं,
 मट्टी पाहाण जाइउ णेगा ॥
 सोवीरंजण लूणा इ,
 पुढविजेयाइ इच्चाई ॥ ४ ॥
 जोमंतरिक्कमुदगं,
 उसाहिमकरग हरितणू महिया ॥
 हुंति घणोदहिमाई,
 जेअ्रा णेगा य आनुस्स ॥ ५ ॥
 इंगाल जाल मुम्मुर,
 उक्कासणि कणग विज्जुमाईया ॥

अगणिजियाणं ज्ञेया,
 नायवा निजणबुद्धीए ॥ ६ ॥
 उप्पामग उक्कलिया,
 मंडलिमह(मुह)सुद्धगुंजवायाय
 घण तणु वायाईया,
 ज्ञेया खलु वानकायस्स ॥ ७ ॥
 साहारण पत्तेया,
 वणसइजीवाडुहासुएन्नणिया ॥
 जेसिमणंताणं तणु,
 एगा साहारणा तेऊ ॥ ८ ॥
 कंदा अंकुर किसलय,
 पणमा सेवाल नूमि फोडा य ॥

अल्लयतिय गज्जर मो,
 ढ वढुला शेग पल्लंका ॥ ए ॥
 कोमलफलं च सबं,
 गूढसिराइं सिणाइपत्ताइं ॥
 थोहरि कुंआरि गुग्गुलि,
 गलोयपमुहा य विन्नरुहा ॥ १० ॥
 इच्चाइणो अणेगे,
 हवंति ज्ञेया अणंतकायाणं ॥
 तेसिं परिजाणणं,
 लक्खणमेयं सुए ज्ञणियं ॥ ११ ॥
 गूढसिरसंधिपबं,
 समजंगमहीरुगं च विन्नरुहं ॥

साहारणं सरीरं,
 तद्विवरीयं च पत्तेयं ॥ १२ ॥
 एगसरीरे एगो,
 जीवो जेसिं तु तेय पत्तेया ॥
 फल फूल गृह्णि कष्ठा,
 मूलग पत्ताणि बीयाणि ॥ १३ ॥
 पत्तेयं तरुमुत्तं,
 पंचवि पुढवाइणो सयललोए ॥
 सुहुमा हवंति नियमा,
 अंतमुहुत्तानं अदिस्सा ॥ १४ ॥
 संख कवम्भय गंमुल,
 जलोयचंदणग अलसलहगाई ॥

मेहरि किमि पूयरगा,
 बेइंदिय माइवाहाई ॥ १५ ॥
 गोमी मंकण जूआ,
 पिपीलि नहेहिया य मक्कोडा ॥
 इल्लिय घयमिल्लीउ,
 सावय गोकीम जाईउ ॥ १६ ॥
 गहहय चोर कीमा,
 गोमयकीमा य धन्नकीडा य ॥
 कुंथु गुवालिय इल्लिया,
 तेइंदिय इंदगोवाई ॥ १७ ॥
 चनरिंदिया य विहू,
 ढिंकुण नमरा य नमरिया तिम्मा

मन्त्रिय डंसा मसगा,
 कंसार। कविलडोलाई ॥ १८ ॥
 पंचिंदिया य चनुहा,
 नारय तिरिया मणुस्स देवा य ॥
 नेरइया सत्तविहा,
 नायव्वा पुढवि ज्ञेएणं ॥ १९ ॥
 जलयर थलयर खयरा,
 तिविहा पंचिंदिया तिरिस्का य ॥
 सुसुमार मन्त्र कन्धव,
 गाहा मगरा य जलचारी ॥ २० ॥
 चनुपय नुरपरिसप्पा,
 नुयपरिसप्पा य थलयर तिविहा

गो सप्प ननुल पमुहा,
 बोधवा ते समासेणं ॥ ९१ ॥
 खयरा रोमयपरकी,
 चम्मयपरकी य पायडा चेव ॥
 नरलोगाउ बाहिं,
 समुग्गपरकीवियय परकी ॥ ९२ ॥
 सवे जल थल खयरा,
 समुत्तिमा गप्पया डुहा हुंति ॥
 कम्मा कम्मग (महिया) चूमी,
 अंतरदीवा मणुस्सां य ॥ ९३ ॥
 दसहा जवणाहिवई,
 अठविहा वाणमंतरा हुंति ॥

जोइसिया पंचविहा,
 डुविहा वेमाणिया देवा ॥ २४ ॥
 सिद्धा पनरस ज्ञेया,
 तिन्नातिन्नाइ सिद्धज्ञेएणं ॥
 एए संखेवेणं,
 जीवविगप्पा समस्काया ॥ २५ ॥
 एएसिं जीवाणं,
 सरीर मान ठिई सकायम्मि ॥
 पाणा जोणि पमाणं,
 जेसिं जं अत्तिं तं ज्ञणिमो ॥ २६ ॥
 अंगुलअसंखज्जागो,
 सरीरमेगिंदियाण सवेसिं ॥

जोयण सहस्स महियं,
 नवरं पत्तेयरुक्काणं ॥ १७ ॥
 बारस जोयण तिन्नेव,
 गाऊअ्रा जोयणं च अणुकमसो
 बेइंदिय तेइंदिय,
 चउरिंदिय देह मुच्चत्तं ॥ १८ ॥
 धणुसयपंच पमाणा,
 नेरइया सत्तमाइ पुढवीए ॥
 तत्तो अद्धभूणा,
 नेया रयणप्पहा जांव ॥ १९ ॥
 जोयण सहस्स माणा,
 मग्घा उरगा य गप्पया हुंति ॥

धणुह पुहुत्तं परकी,
 नुअचारी गाउअ पुहुत्तं ॥ ३० ॥
 खयरा धणुहपुहुत्तं,
 नुअगा नरगा य जोयणपुहुत्तं ॥
 गाउअ पुहुत्त मित्ता,
 समुब्बिमा चनपया न्णिण्या ३१
 वच्चेव गाउआइं,
 चनप्पया गज्जया मुणेयव्वा ॥
 कोसतिगं च मणुस्सा,
 नक्कोस सरीरमाणेणं ॥ ३२ ॥
 इसाणंत सुराणं,
 रयणीउ सत्त हंतिनच्चत्तं,

दुग दुग दुग चनुगेवि,
 ऊ एतुतरेइक्किपरिहाणी ॥ ३३ ॥
 बावीसा पुढवीए,
 सत्त य आनुस्स तिन्नि वानुस्स ॥
 वाससहस्सादस तरु,
 गणाण तेऊ तिरित्ताउ ॥ ३४ ॥
 वासाणि बारसानु,
 वेइंदियाणं तेइंदियाणं तु ॥
 अऊणापन्न दिणाइं,
 चनुरिंदीणं तु ठम्मांसा ॥ ३५ ॥
 सुरनेरइयाण ठिइं,
 नुक्कोसा सागराणि तित्तीसं ॥

चनुपय तिरिय मणुस्सा,
 तिन्निय पल्लिज्वमा हुंति ॥ ३६ ॥
 जलयर नरत्तुअगाणं,
 परमाऊ होइ पुव्वक्कोमीउ ॥
 परकीणं पुण न्निज्ज,
 असंखजागो य पल्लियस्सा ॥ ३७ ॥
 सब्बे सुहुमा साहा,
 रणा य समुत्तिमा मणुस्सा य ॥
 उक्कोस जहन्नेणं,
 अंतमुहुत्तं चियजियंति ॥ ३८ ॥
 उगाहणान माणं,
 एवं संखेवउ समस्कायं ॥

जे पुण इत्थं विसेसा,
 विसेससुत्ताउ ते नेया ॥ ३९ ॥
 एगिंदिया य सब्बे,
 असंख नस्सप्पिणी सकायम्मि ॥
 उववज्जंति चयंति य,
 अणंतकाया अणंताउ ॥ ४० ॥
 संखिज्ज समा विगद्धा,
 सत्तठ ज्जवा पणिंदितिरि मणुआ
 उववज्जंति सकाए,
 नारयदेवा य नो चेव ॥ ४१ ॥
 दसहा जिआण पाणा,
 इंदि कसासानजोग बल रूवा ॥

एगिंदिएसु चजरो,
 विगलेसु ठ सत्त अठेव ॥ ४२ ॥
 असन्निसन्नीपंचिं,
 दिएसु नवदस कमेण बोधवा ॥
 तेहिं सह विप्पज्जगो,
 जीवाणं ज्ञप्पए मरणं ॥ ४३ ॥
 एवं अणोरपारे,
 संसारे सायरम्मि ज्ञीमम्मि ॥
 पत्तो अणंतखुत्तो,
 जीवेहिं अपत्तधम्ममेहिं ॥ ४४ ॥
 तह चजरासी लरका,
 संखा जोणीण होइ जीवाणं ॥

पुढवाईणं चनुण्हं,
 पत्तेयं सत्त सत्तेव ॥ ४५ ॥
 दस पत्तेय तरूणं,
 चनुदस लस्का हवंति इयरेसु ॥
 विगलिंदिएसु दो दो,
 चनुरो पंचिंदि तिरियाणं ॥ ४६ ॥
 चनुरो चनुरो नारय,
 सुराण मणुआण चनुदस हवंति
 संपिंमिआनु सब्बे,
 चुलसी लरकानु जोणीणं ॥ ४७ ॥
 सिद्धाणं नत्थि देहो,
 न आनु कम्मं न पाण जोणीउ ॥

साइ अणंता तेसिं,
 ठिई जिणंदागमे ञ्णिआ ॥४८॥
 काळे अणाइनिहणे,
 जोणि गहणम्मि ञ्जिसणे इत्थ ॥
 ञ्जमिया ञ्जमिहंति चिरं,
 जीवा जिणवयण मलहंता ॥४९॥
 ता संपइ संपत्ते,
 मणुअत्ते दुद्धहे वि संमत्ते ॥
 सिरि संतिसूरि सिठे,
 करेह ञ्जो उज्जमं धम्मे ॥ ५० ॥
 एसो जीववियारो,
 संखेवरुईण जाणणाहेऊ ॥

संखित्तो नद्धरिञ्च,

रुद्धाञ्च सुयसमुद्धाञ्च ॥ ५१ ॥

इति जीवविचार प्रकरणं समाप्तम्

॥ अथ श्री जीवविचार प्रकरण प्रारंभः ॥

गाथा १ लीना वूटा शब्दना अर्थ.

भुवण=भुवन (त्रण) स्वर्ग, मृ-
त्यु अने पाताल.

पइवं=दीवो (दीवा समान.)

वीरं=महावीर स्वामीने.

नमिऊण=नमीने, वांदीने.

भणामि=हुं कहुंछुं.

अबुह=बोध विनाना (अज्ञानी).

बोहथं=बोध करवाने अर्थ.

जीवसरुवं=जीवनं स्वरूप.

किंचिवि=लेशमात्र.

जह=जेम, जेवी रीते.

भणियं=कहुं छे.

पुव्व=पूर्वना.

सूरिहिं=सूरिओए, आचार्योए.

गाथा १ ली.

भुवण पइवं वीरं, नमिऊण जणामि अबुह
बोहत्तं ॥ जीव सरुवं किंचिवि, जह जणियं
पुव्व सूरिहिं ॥ १ ॥

शब्दार्थ—त्रण भुवनमां दीवा समान श्री वीर प्रभुने
नमस्कार करीने जेम पूर्वना आचार्योए कहुं ठे

(૧)

તેમ અજ્ઞાનિ જીવોને બોધ થવાને અર્થે કાંઈક પણ
જીવનું સ્વરૂપ હું કહુંલું ॥ ૧ ॥

વિસ્તારાર્થ-ત્રણ મુવનને વિષે દીવા સમાન અને સર્વ પાપને દુર
કરનાર એવા ધીર સ્વામિને વંદન કરીને પૂર્વ મૂરિઓએ આ-
ગમમાં કહ્યું છે તેય તત્ત્વવિચારમાં અજ્ઞાણ જીવોને બોધ થવા-
ને અર્થે કાંઈક જીવનું સ્વરૂપ હું કહુંલું ॥ ૧ ॥

ગાથા ૧ જીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

જીવા=જીવ.

મુક્તા=મુક્તિ પામેલા, મુક્ત.

સંસારિણો=સંસારી જીવો

ય=વલી.

તસ=ત્રસ (હાલે ચાલે તે).

થાવરા=સ્થાવર (સ્થિર રહે તે).

સંસારી=સંસારી.

પુઢવિ=પૃથ્વીકાય.

જલ=પાણીના જીવ-અપ્પકાય.

જલણ=અગ્નિ, તેડકાય.

વાડ=વાયરો, વાડકાય.

વણસ્મઈ=વનસ્પતિ, શકભાજી.

થાવરા=સ્થાવર.

નેયા=જાણવા.

જીવા મુક્તા સંસારિણોય તસ થાવરા ય સં-
સારી ॥ પુઢવિ જલ જલણ વાડ, વણસ્મઈ
થાવરા નેયા ॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થ-જીવો બે પ્રકારના છે, એક મુક્તિના અને બી-
જા સંસારી, સંસારી જીવો બે પ્રકારના એક ત્રસ
અને બીજા સ્થાવર. પૃથ્વીકાય, અપ્પકાય, તેડકા-

(૩)

ય, વાનકાય અને વનસ્પતિકાય એ પાંચ સ્થાવર
જાણવા.

વિસ્તારાર્થ—જીવના વે પ્રકાર છે, એક મોક્ષના અને વીજા સંસારી; તેમાં જેઓ સમસ્ત કર્મરૂપ પડ્યોનો નાશ કરીને મોક્ષપદ પામ્યા છે તે સિદ્ધ અને વીજા જેઓ સંસારમાં ચાર ગતિમાં ભ્રમે છે તે સંસારી; તેમાં સંસારી જીવના ત્રસ ને સ્થાવર એવા વે ભેદ છે. તેમાં વલી સ્થાવરના પાંચ ભેદ છે, તે આ પ્રમાણે:—
૧. પૃથ્વીકાય (માટી પાપાણાદિકના જીવ) ૨. અપ્કાય (પાણીના જીવ) ૩. તેડકાય (અગ્નિના જીવ) ૪. વાડકાય (વાયરાના જીવ) ૫. વનસ્પતિકાય (ખાજીપાલાદિકના જીવ). એવી રીતે સ્થાવર જીવ જાણવા.

માથ્રા ૩ જીના લૂટા શબ્દના અર્થ.

ફલિહ=સ્ફટિક રત્ન.

મણિ=મણિ રત્ન.

રયણ=રત્ન.

વિદુમ=પરવાલાં.

હિંગુલ=હિંગલોક.

હરિયાલ=હડતાલ.

મણસિલ=મણસીલ.

રત્નિદા=પારો.

કળગાઈ=કનકાદિ (સોનું
વિગેરે)

ધાડ=ધાતુ.

સેઢી=સઢી.

વાંન્નય=લાલ રંગની માટી
(રમચી).

અરણેટ્ટય=અરણેટો (એક જા-
તનો પથ્થર).

પલેવા=પારેવા જાતનો પથ્થર.

ફલિહ મણિ રયણ વિદુમ, હિંગુલ હરિયાલ મ-

एसिल रसिंदा ॥ कणगाइ धाउसेढी, वन्निय
अरणेट्टय पलेवा ॥ ३ ॥

शब्दार्थ—स्फटिक, मणि, रत्न, प्रवालां, हिंगलो, हरुताल,
मणसिल, पारो, सोनादि सात धातुन, खनी, रम-
जी, पाषाणनी साथे मलेली धोली माटी, पारेवो
पाषाण ॥ ३ ॥

विस्तारार्थ—स्फटिक, समुद्रमां उत्पन्न थतां चंद्र कांतादिक मणि,
खाणमां उत्पन्न थतां रत्न वन्न कर्केतनादिक, परवाला, हिंग-
लो, हडताल, मणसील, पारो, कनकादिक सात धातुओ
एटले सोनुं, रुपुं, त्रांबुं, कथीर, जमत, सीसुं, लोढुं ए वधी
अग्निना संयोगे तेउकाय छे अने अग्निना संयोग विना जेवी
निकळी तेवी हालतमां पृथ्वीकाय छे. खडी के चाक, रमची
के लाल रंगनी माटी, अरणेट्टो पाषाण के पथ्थरना ककडा
साथे मलेली धोली माटी तथा पारेवो पाषाण ॥ ३ ॥

गाथा ४ थीना लूटा शब्दना अर्थ.

अम्भय=अवरख.

तरी=एक जातनी माटी.

ऊसं=बारो, उस.

मट्टी=माटी.

पाहाण=पथरा.

जाइओ=जातीओ.

णेगा=अनेक.

सोवीरंजण=सुरमो.

लूणाइ=मीठुं विगेरे.

पुढवि=पृथ्वीकाय.

भेआइ=भेदो.

इच्चाइ=इत्यादि.

(૫)

અપ્રય તૂરી ઝસં, મટી પાહાણ જાડનળેગા ॥
સોવીરંજણ લૂણાઈ, પુઢવિ જેઆઈ ઇચ્ચાઈ ॥૪

શબ્દાર્થ—પાંચ વર્ણનો અવરણ, તેજંતુરી, ચારી મા-
ટી, માટી, અનેક પાપાણની જાતીનું, સૂરમો અને
સિંધવ આદિ, ઇત્યાદિ પૃથ્વીકાયના જ્ઞેદો જાણવા.

વિસ્તારાર્થ—પાંચ વર્ણનો અવરણ જે સોની લોકો સોનું ગાઢવા-
ના કામમાં લે છે અથવા વૈદ્ય લોકો દવામાં તેની ભસ્મ કરી
વાપરેછે તે. કાપડને પાસ દેવાના કામમાં જે વાપરેછે તે તેજં-
તુરી. ઝસ કહેતાં ચારવાલી જમીનમાં ઉત્પન્ન થયેલી માટી કે
ચારો; એમ માટી અને પાપાણની કાઢી, નીલી. રાતી પીલી,
ધોળી એવી અનેક જાતીઓ છે તથા આંચમાં આંજવાનો સુ-
રમો, (લુણાઈ) સિંધવ સાજી, બીડલવણ, કાચલવણ અને
મમુદ્રલવણ ઇત્યાદિક પૃથ્વીકાયના જ્ઞેદો જાણવા ॥ ૪ ॥

ગાથા ૫ સીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

ભોમ=પૃથ્વીનું.

અંતરિલ્લખં=આકાશનું.

ઉદગં=પાણી.

ઓમા=ઓસનું પાણી, શાકલ.

દિષ્ઠ=હેમ, વરફ.

કરગ=કરા.

હરિતણૂ=લીલી વનસ્પતિ ઉપ-
રનું પાણી.

મહિઆ=વરસાદની ફરફર,
ધુંમર.

હંતિ=હોય.

વળોદહિ=ઘનોદધિ.

મેયા=ખેદો.

જેગાઓ=અનેક.

આઝસસ=અપ્કાયના.

(૬)

ઓમં તરિક્ક મુદગં, ઝસા હિમ કરગ હરિત-
ણૂ મહિઆ ॥ હંતિ ઘણો દહિમાઈ, જેઆણે
ગાય આનુસ્સ ॥ ૫ ॥

શબ્દાર્થ—પૃથ્વીનું પાણી, આકાશનું પાણી, ઝસનું
પાણી, હિમનું પાણી, કરાનું પાણી, લીલા ઘાસ
ઝપરનું પાણી, ધુવરીનું પાણી અને ઘનોદધિનું પાણી
इत्यादि अप्कायना अनेक भेदो होयछे. ॥ ५ ॥

વિસ્તારાર્થ—(ઓમ) જમીન માંહેનું પાણી જેવું કે કુવાદિનું. (અં-
તરિક્ક મુદગં) ઇટલે તલાવ સરોવર વિગેરેમાં જે વરસાદનું
પાણી ભરાય છે તે. (ઓસા) ઇટલે શાકલ પડેછે તે જેને
ઓસ કે તુમાર કહેછે. (હિમ) ઇટલે હેમ પડેછે તે. (કરગ)
ઇટલે ચોમાસામાં વરસાદ વરસતો હોય છે ત્યારે પવનના યોગે
પાણી વંધાઈ કઠળ થઈ ધોળા પથરા જેવા કરા પડે છે તે.
(હરિતણુ) ઇટલે લીલા ઘાસ અથવા લીલી કંઈ વનસ્પતિ
ઝપર જેવીના ઢાળા જેવાં પાણીનાં ટીપાં વંધાય છે તે.
(મહિઆ) ઇટલે આકાશમાં વાદળાં થઈ આવેછે ત્યારે શ્રીણી
શ્રીણી ફરફર પડેછે તે. એ પ્રમાણે અપ્કાયના ઘનોદધિ આ-
દિ લીલા પણ ઘણા ભેદો થાયછે ॥ ૫ ॥

(७)

गाथा ६ छीना बूटा शब्दना अर्थ.

इंगाल=अंगारानो.

जाल=ज्वालानो.

मुम्पुर=भरसाड(उनी राखोडी)

उक्का=उलकापात (तारा तथा

अग्नितो वरसाद).

कणग=कणीआ (आकाशमांथी

उडता कणीआ).

विज्जं=विजली.

आइआ=आदी.

अगणि=अग्निकाय.

जीआणं=जीवोना.

भेया=भेदो

नायव्व=जाणवा.

निउण=निपुण, डाही.

इंगाल जाल मुम्पुर, उक्कासणि कणग विज्जु-
माईआ ॥ अगणि जिआणंजेआ, नायव्व
निउण बुद्धिए ॥ ६ ॥

शब्दार्थ—अंगारानो अग्नि, जालनो अग्नि, जरसारनो
अग्नि, उलकापातनो अग्नि, वज्रनो अग्नि, कणिआ-
नो अग्नि अने विजलीनो अग्नि, इत्यादि अग्निकाय
(तेनकाय) जीवोना जेदो सूक्ष्म बुद्धियी जाणवा.

विस्तारार्थ—(इंगाल) एट्ठे अंगारा एट्ठे लाकडां के थावळना
कोयला बली जायछे न्यारे अग्निनी झाल रहेती नयी ने ला-
लचोल चळकता ककडा रहेछे ते. (जाल) एट्ठे ज्वाला.
(मुम्पुर) एट्ठे भरसाड अथवा अग्निनी झालसांथी जे झी-
या झीया कणीया नीकले छे ते. (उक्का) एट्ठे कोइक

(૬)

વેળા આકાશમાંથી અગ્નિનો વરસાદ થાય છે તે અથવા ન-
ક્ષત્ર પડેછે તે, જેને ઉલ્કાપાત કહે છે. (અશ્વી) એટલે વ-
જ્રનો માર મારતાં જે અગ્નિ પડે છે તે. (કણ્વ) કોઈક વ-
સ્તુ આકાશમાં અગ્નિના તળાસા ઉડતા દેખાય છે તેને ક-
ળીઆનો અગ્નિ કહે છે. (વિજ્ઞાન) વિજ્ઞાની આદિક જે
ચોમાસામાં જોવામાં આવે છે તે અને કોઈક વસ્તુને જમીન ઉ-
પર પડે છે તે. इत्यादिक अग्निकायना भेदो निपुण बुद्धिण
જાણવા લાયક છે. ॥ ૬ ॥

ગાથા ૭ મીના તૂટા શબ્દના અર્થ.

ઉદ્ભ્રામક=ઉદ્ભ્રામક, ઉંચે લઈ
જાય તેવો.

ઉત્કલિયા=ઉત્કલિક, નીચો
પડતો.

મંડલિ=મંડલિક, વંદોલિયો.

મુહ=મહાવાયુ.

મુદ્ધ=મુદ્ધવાયુ.

ગુંજ=ગુંજાવ કરતો વાયુ.

ઘણ=ઘનવાયુ.

તણુ=તનવાયુ.

વાયાઈયા=વાતાદિક.

ભેયા=ભેદો.

સ્વલુ=નિશ્ચે.

વાઅકાયસ્સ=વાઅકાયના.

ઉદ્ભ્રામક ઉત્કલિયા, મંડલિ મુહ મુદ્ધ ગુંજવા-
યાય ॥ ઘણતણુ વાયાઈયા, ભેયા સ્વલુ વાઅ-
કાયસ્સ ॥ ૭ ॥

શબ્દાર્થ—ઉદ્ભ્રામક વાયુ, ઉત્કલિક વાયુ, મંડલિ

(९)

वायु, महा वायु, शुद्ध वायु, गुंजारव करतो वायु,
अने घनवायु तथा तनवायु विंगेरे वाउकायना जे-
दो निश्चे जाणवा ॥ ७ ॥

विस्तारार्थ—(उद्भ्रामक) एटले आकाशमां उंचे तृणादिकने भ-
मावे छे ते. (उत्कालिक) एटले नीच पडतो वायु. (मंडलि)
एटले फरतो गोळ वहातो वायरो के वंटोळीओ. (मुद्द) मोटो
वायरो. (सुद्ध) एटले मंद मंद वातो वायरो. (गुंजवायाय)
एटले गुंजारव करतो वायरो. (धणतणु) एटले घनवायु अने
तनवायु जेने आधारे नरक तथा देवलोकादिक रहेला छे ते.
(खलु) एटले निश्चे, ए प्रमाणे (वायाइया) एटले वाता-
दिक (भेया वाउकायस्व) एटले वाउकायना भेदो जाणवा.

गाथा ८ मीना वूटा शब्दना अर्थ.

साहारण=साधारण.

पत्तेया=पत्त्येक.

वणसइ=वनस्पतिकाय.

डुहा=बे प्रकारे.

सुए=सुत्रने विपे.

भणिया=कह्या छे.

जेसि=जेमनुं.

अणंताणं=अनंत जीवोनुं.

तणु=शरीर.

एगा=एक.

साहारणा=साधारण.

तेउ=तेओ.

साहारण पत्तेया, वणसइ जीवा डुहा सुए ज-
णिया ॥ जेसि मणंताणं तणु, एगा साहारणा
तेऊ ॥ ८ ॥

શબ્દાર્થ—સાધારણ અને પ્રત્યેક એવા વનસ્પતિકાય જીવોના બે જોડો સુત્રોમાં કહ્યા છે. તેમાં જે અનંત જીવોનું એક શરીર હોય તે સાધારણ જાણવા. ૮

વિસ્તારાર્થ—વનસ્પતિકાય જીવોના સાધારણ અને પ્રત્યેક, એ બે ભેદ સુત્રોમાં કહ્યા છે તેમાં જે અનંત જીવોનું એક શરીર હોય તેઓ સાધારણ વનસ્પતિકાય જાણવા ॥ ૮ ॥

ગાથા એ મીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

કંદા=કંદ.

અંકુર=ફળગા.

કિસલય=કુંપલો.

પણગા=પાંચ વર્ણની નીલફુલ.

સવાલ=સેવાલ.

ભૂમિફોડા=બિલાડીના ટોપ.

અલ્પતિય=આર્દ્રકત્રિક (લીલુ

આદુ લીલી હલ-

દર અને લીલો
કચુરો.

ગડ્ડર=ગાજર.

મોથ્થ=મોથની ભાજી.

વથ્થુલા=એક જાતની ભાજી.

થેગ=થેકની ભાજી.

પલ્લંકા=પાલાની ભાજી.

કંદા અંકુર કિસલય, પળગા સેવાલ જૂમિ
ફોમાય ॥ અલ્પતિય તિય ગડ્ડર મોથ્થ, વથુલા
થેગ પલ્લંકા ॥ ૯ ॥

શબ્દાર્થ—સૂરણ વિગેરે સર્વ જાતિના કંદ, અંકુર, કું-
પલો, પાંચ વર્ણની લીલફુલ, સેવાલ, બિલામીના

ટોપ, અને ત્રણ જાતનું આડુ, ગાજર, મોથની, વ-
હુલાની, થેગની, પહ્લંકાની ખાજી ॥ ૯ ॥

વિસ્તારાર્થ—(કંદા) એટલે સુરણ વિગેરે સર્વ જાતિનાં કંદ, (અં-
કુર) એટલે વહાર નીકળેલા અંકુરા, (કિસલય) વધી જા-
તના કુંપલના નવા ટસા ફુટે તે પાંદડાં. (પળગા સેવાલ) એ-
ટલે પાંચ વર્ણની સેવાલ જે પાળી ઉપર રંગરંગની ફુલીઓ થાય
છે તે. (ભૂમિફોડા) એટલે જમીનમાંથી છત્રના આકારે ચો-
માસામાં નીકળે છે તે વિલાડીના ટોપ, (અ) એટલે વલી
(અલ્લયતિય) આદ્રકત્રિક એટલે લીલુ આદુ, લીલી હલદર
તથા લીલો કચુરો. (ગજ્જર) એટલે ગાજર, (મોથ્થ, વથ્યુ-
લા, થેગ, પહ્લંકા) એટલે મોથની, વથ્યુલાની ખાજી તથા થે-
ગી અને પાલખુ નામનું શાક કહેવાયછે તે ॥ ૧ ॥

માથા ૧૦ મીના વૂટા શબ્દના અર્થ.

કોમલ=કુંળા, કુમલા.

ફલં=ફલ.

સવ્વં=સર્વ.

ગૂઢ=છાનો.

સિરાઈ=કણસલાં આદિ.

સિણાઈ=શળાદિ.

પત્તાઈ=પાંદડાં.

થોહરી=થુઅર.

કુંઆરી=કુંવર.

ગુગ્ગુલી=ગુગલ.

ગલોઈ=ગલો.

પમુહાઈ=પમુલ.

છિન્નરુદ્ધા=છેદીને વાવવાથી ફ-
રી ઊગે તે.

કોમલ ફલં ચ સવ્વં, ગૂઢ સિરાઈ સિણાઈ પ-
ત્તાઈ ॥ થોહરિ કુંઆરિ ગુગ્ગુલિ, ગલોય પ-

મુહાય ઊત્તરુહા ॥ ૧૦ ॥

શબ્દાર્થ—વલી સર્વ જાતિનાં કોમલ ફલ, જેનો ક-
ણસલો, નસો, સાંધો પ્રગટ ન દેખાતા હોય તે,
શણ વિગેરેનાં પાંદડાં, સર્વ જાતનો ઘોર, ગુગલ,
ગલો એ વિગેરે જે ઢેઘાં ઊતાં ફરી ઝગે તે ॥ ૧૦ ॥

વિસ્તારાર્થ—(કોમલ ફલં ચ સર્વં) સર્વ જાતીનાં કોમલ ફલ
જેમાં વીંઆં ન થયાં હોય તે. અને (ગૂઢસિરાઈ) ઇટલે કળ-
સર્લાં કે પાંચ દેખાતાં ન હોય તથા જેની નસ કે સાંધા खु-
લ્લા દેખાતા ન હોય. (ભિળાઈ પચાઈ) શણાદિકનાં પાંદડાં
(થોદારિ) થોરીઆની વધી જાતો, એમાં કંટાલી તથા खर-
સાળી પણ આવી જાય. (કુંઆરિ) કુંવરનું પાટું જે મચ્છર
વિગેરે દુર કરવા માટે ઘરમાં ટાંંગી મુકવામાં આવેછે. (ગુગુ-
લિ) ઇટલે ગુગલ. (ગલોય પમુહા) ઇટલે ગલો, ગડુવી કે
ગડુ એ વેલના જેવી થાયછે અને તાવ વિગેરે દરદો મટાડવા
ખપ લગાડે છે. (આઈ) ઇટલે એ આદિ વીજા પણ સર્વે જે
(ઊત્તરુહા) ઇટલે જે છેઘા પછી ફરીથી વાવીએ તો ઝગેછે
તે વધી અનંતકાય કે સાધારણ વનસ્પતિકાય જાણવી ॥૧૦॥

ગાથા ૧૧ મીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

इच्छाइणो=इत्यादि.

अगेगे=अनेक

हवीत=होयछे.

मेया=मेदो,

अणंतकायाणं=अनंतकायना.

तेसि=तेमने.

परि=विशेषे, समस्त प्रकारे.

जाणणध्वं=जाणवाने अर्थे.

लखणं=लक्षण.

एयं=आ.

सुए=सूत्रने विषे.

भणियं=कहुं छे.

इच्चाइणो अणेगे, हवंति जेआअणंतकाया-
णं ॥ तेसिं परिजाणणध्वं, लखण मेयं सुए-
जणियं ॥ ११ ॥

शब्दार्थ—इत्यादि अनंतकाय जीवोना, अनेक भेदो
होयछे. तेमने जाणवा माटे आ नीचे लखेलुं ल-
क्षण सूत्रमां कहुं छे ॥ ११ ॥

विस्तारार्थ—(इच्चाइणो अणंतकायाणं अणेगे भेआ हवंति) एट-
ले इत्यादिक अनंतकाय जीवोना पिंड, कचूर तथा गिरि
कर्णिकादिक अनेक भेदो होयछे. (तेसिं परिजाणणध्वं)
एटले तेमने समस्त प्रकारे जाणवा माटे (लखणमेयं सुए
भणियं) एटले आ लक्षणो सूत्रोमां कहुं छे ॥ ११ ॥

गाथा १२ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

गूढ=छानी.

सिर=कणसलो.

संधि=सांधा.

पन्वं=गांठा.

समभंगं=सरखा भागे.

अहिरुगं=तांतणा विनानुं.

छिन्नरुहं=छेदीनेवाव्याथी उगे ते.

तव=तेथी.

विवरियं=विपरीत लक्षणवाली. | पत्तेयं=प्रत्येक वनस्पतिकाय.
गूढ सिर संधि पर्व, समभंग महिरुगं च छिन्न-
रुहं ॥ साधारणं सरीरं, तद्विवरियं च पत्तेयं ॥

शब्दार्थ—जेनां कणसलां, सांधा के गांठो न देखाती
होय, ज्ञागी नांखवाथी जेना सरखा बे ज्ञाग थ-
ता होय, जे रेसा विनाना होय, तथा जे छेदीने
वावीए तोपण फरीने नुगे ते साधारण वनस्पति-
कायनां शरीर कहेवाय अने तेनाथी विपरीत ल-
क्षणवाली वनस्पति होय ते प्रत्येक जाणवी. १९

विस्तारार्थ—(गुढ सिर संधि पर्व) एटले गुप्त के छांनां के दे-
ख्यामां न आवे एवां कणसलां के दोचो, सांधा के नसो,
पर्व के गांठा जेनां होय तथा (समभंग महिरुगं च छिन्नरुहं)
एटले भाग्याथी बे सरखा ककडा थड शकता होय, जेमां तां-
तणा न होय, बळी छेदीने फरी वावीए तो उगता होय ए
सर्व जातना वृक्षने (साधारणं सरीरं) साधारण वनस्पतिका-
य के अनंतकाय कहीए. पण (तद्विवरियं च पत्तेयं) एटले
तेथी विपरीत लक्षणवाळी वनस्पति होय ते प्रत्येक कहेवाय.

गाथा १६ मीना छूटा शब्दना अर्थ.

एग=एक.

सारीरे=शरीरने विषे.

एगो=एक.

जीवो=जीव.

जेसिं=जेमनुं.

तु=ते.

तेय=तेने.

पत्तेया=प्रत्येक वनस्पतिकाय.

फल=फल.

फूल=फूल.

छल्लि=छाल.

कट्ठा=काष्ठ-लाकडुं.

मूलग=मूल.

पत्ताणि=पांदडां.

बीआणि=बीज.

एग सरीरे एगो, जीवो जेसिं तु तेय पत्तेया ॥
फल फूल छल्लि कट्ठा, मूलग पत्ताणि बी-
आणि ॥ १३ ॥

शब्दार्थ—वली जेमनां एक शरीरने विषे एक जीव
होय ते प्रत्येक जाणवा. ते प्रत्येक वनस्पतिकाय-
ना सात जेद ठे. सर्व जातिनां फल, फूल, छाल,
लाकडां, मूल, पांदडां अने बीज ए सर्वे प्रत्येक
वनस्पतिकाय जाणवा ॥ १३ ॥

विस्तारार्थ—(जेसिं एग सरिरे एगो जीवो) एटले एक शरीरने
विषे एक जीव जे वृक्षने विषे होय (तेय पत्तेया) तेने प्रत्ये-
क वनस्पतिकाय जाणवा. तेना नीचे प्रमाणे सात प्रकार छे.
(फल, फूल, छल्लि, कट्ठा, मूलग पत्ताणि, बीआणि) एटले
सर्व जातनां फल, सर्व जातनां फूल, उपली छाल के त्वचा,
सर्व जातनुं लाकडुं, भोंय तळीआनुं थड, सर्व जातनां पांदडां

(१६)

सर्व बीज. ए साते ठेकाणां प्रत्येक जूदा जूदा जीवरूप होवा-
थी एमने प्रत्येक वनस्पतिकाय कह्या छे. ए रीते बादर पृथि-
व्यादीक पांच स्थावरना भेद विस्तारथी कह्या ॥ १३ ॥

गाथा १४ मीना वूटा शब्दना अर्थ.

पत्तेयं तरु=प्रत्येक वनस्पतिकाय.

मुत्तं=मुक्तीने.

पंचवि=पांच प्रकारनाए.

पुढवाइणो=पृथ्वीकायादि.

सयल=सकल.

लोए=लोकने विषे.

सुहुमा=सूक्ष्म.

हवंति=होयछे.

नियमा=निश्चे.

अंतमुहुत्त=अंतर्मुहूर्त.

आउ=आयुष्य.

अदिस्सा=अदृश्य (आंखे देखा-
य नहि तेवा).

पत्तेयं तरु मुत्तं, पंचवि पुढवाइणो सयल लो-
ए ॥ सुहुमा हवंति नियमा, अंत मुहुत्ताउ अ-
दिस्सा ॥ १४ ॥

शब्दार्थ—प्रत्येक वनस्पतिकाय मूक्तीने चौद राजलो-
कने विषे सूक्ष्म एवा पांचे पृथ्वीकायादि निश्चे
अंतर्मुहूर्तना आयुष्यवाला अने अदृश्य होयले. १४
विस्तारार्थ—(पत्तेयं तरु मुत्तं) एटले प्रत्येक वनस्पतिकाय मू-
क्तीने (पंचवि पुढवाइणो सयल लोए) एटले पृथ्वीकायादि
पांचे सकल चौद राजलोकमां (सुहुमा हवंति नियमा) नक्की

સૂક્ષ્મ હોયછે. અને (અંત મુહુત્તાઝ અદ્વિસ્મા) એટલે અંતર્મુહુ-
ર્તના આયુષ્યવાલા અને અદૃશ્ય હોયછે. એટલે કે ચર્મચક્ષુથી
પણ જોઈ શકાતા નથી માટે એ સૂક્ષ્મ કહેવાયછે. એ પ્રમાણે
પાંચ સ્થાવર સૂક્ષ્મ અને પાંચ વાદર મલી દશ ભેદ થયા અને
પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય વાદર જ હોય પણ સૂક્ષ્મ હોય નહિ
માટે તેનો એક ભેદ ગણતાં અગીઆર થયા અને તે અગીઆર
ભેદને પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા એ ગણતાં સ્થાવરના વાવીસ ભેદ
થયા. હવે આગળ વ્રસના ભેદો વતાવે છે. તેના ચાર પ્રકાર
છે. વેંદ્રિ, તેંદ્રિ, ચરિંદ્રિ અને પંચિંદ્રિ તેમાં પ્રથમવેંદ્રિ વ્ર-
સ જીવના ભેદ વતાવેછે ॥ ૧૪ ॥

ગાથા ૧૫ મીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

સંઘ=શંઘલા.

કવહુય=કોડા.

ગંડોલ=ગંડોલા.

જલોય=જલો.

ચંદણગ=ચંદનક, સ્થાપનાચા-
ર્ય, અરિયા, અક્ષ.

અલસ=અલસીયાં.

લહગાઈ=લાલિયા જીવ.

મેહરિ=મેર (લાકડામાંથતો)

કિમિ=કરમિયા.

પૂયરગા=પોરા.

માઈવાહાઈ=ચૂડેલ.

સંઘ કવહુય ગંમુલ, જલોય ચંદણગ અલસ
લહગાઈ ॥ મેહરિ કિમિ પૂયરગા, વેંદ્રિય
માઈવાહાઈ ॥ ૧૫ ॥

શબ્દાર્થ—શંખ, કોમા, ગંમોલા, જલો, ચંદનક, (અરિયા), અલસિયાં, લાઝીયા, મેર (લાકડામાં અતા કોમા), કરમીયા, પોરા અને ચૂમેલ વિગેરે બેંદ્રિ જીવો જાણવા ॥ ૧૫ ॥

વિસ્તારાર્થ—(મંચ) એટલે દક્ષિણાવર્ત પ્રમુખ નાના મોટા સંચ, (કવચ્ચ) એટલે કપર્દક કોડા કે કોડીઓ. (ગંડુલ) એટલે ગંડોલા કે પેટમાં મોટા કરમીયા થાય છે તે. (જલો-ય) એટલે જલો જે શરીરમાંથી મડદાલ લોહી ચુશી કાઢવાને મૂકવામાં આવે છે તે. (ચંદનગ) એટલે અક્ષ કે અરિયા જે સાધુ મહારાજ સ્થાપનામાં રાખે છે તે. (અલસ) એટલે અલસિયાં કે મૂનાગ જે સાપના આકારે લાલ રંગવાળાં ઘણાં પાતળાં ચોમાસામાં ઘણે ઠેકાણે જોવામાં આવેછે, અને વરસાદ બંધ પડ્યા પછી વીલકુલ જોવામાં આવતાં નથી. (લહ-ગાઈ) એટલે રાંધેલું અન્ન વાંચી રહી જવાથી કેટલેક વચ્ચત ગયે તેમાં જે જીવ પડેછે તે લાઝીયા જીવ. (મેહરિ) એટલે લાકડામાં કીડા થાયછે તે જેને મેર કહેછે તે. (કિમિ) એટલે કૃમિ એટલે એક જાતના કીડા જેવા કે હરસ કે મસા તથા ગુમડાના પરુમાં કીડા થાય છે તે. (પૂઅરગા) એટલે રાતા રંગના કાળા મોંવાળા પાણીમાં ઉત્પન્ન થતા કીડા જેને પોરા કહે છે. (માઈવાહાઈ) એટલે માતૃવાહા એટલે ચુડેલ વિગેરે જીવો તેમાં માણસના શરીરમાં વાળા થાય છે તે પણ લેવા. (બેંદ્રિ-ય) એટલે આ વધા બેંદ્રિ જીવો જાણવા. તે પાણીમાં અને

(૧૯)

જમીનમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તેના ઘણા પ્રકાર છે, તેને ફરસ-
ઈંદ્રિ (ત્વચા) અને રસઈંદ્રિ (જીભ) એ બે ઈંદ્રિયો હોયછે.

ગાથા ૧૬ મીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

ગોમી=કાનખજૂરા.

મંકળ=માંકડ.

જૂઆ=જૂ.

પિપીલિ=કીડીઓ.

ઉદ્દેહિઆ=ઉધેડ.

મંકોડા=માંકોડા.

ઇલ્લિય=યેલ.

ઘયમિલ્લીય=ઘીમેલો.

સાવય=સવા.

ગોકીડ=ગીંગોડા.

જાઈઓ=જાતિઓ.

ગોમી મંકળ જૂઆ, પિપીલિ ઉદ્દેહિયાય મ-
કોમા ॥ ઇલ્લિય ઘયમિલ્લીય, સાવય ગોકીમ
જાઈન ॥ ૧૬ ॥

શબ્દાર્થ—કાનખજૂરા, માંકળ, જુ, કીમીયો, ઉધેડ,
વલી મંકોમા, યેલો, ઘીમેલો સવા, ગીંગોમાની
જાતિયો ॥ ૧૬ ॥

વિસ્તારાર્થ—(ગોમી) એટલે કાનખજૂરા, તેને ઘણા પગ હોયછે
અને માણસના કાનમાં પેશી જાયછે ત્યારે ઘણી ઇજા કરેછે.
(મંકળ) માંકડ કે જે માણસની સુવાની તલાઈ કે ગોદડા-
માં થાય છે તે. (જૂઆ) એટલે માણસના માંથાના વાઢમાં
અથવા શરીરના મેલને લીધે કપડામાં ઉત્પન્ન થાય છે તે જૂ-

ओ के लीखो. (पिपीलि) एटले कीडीयो ते राती के का-
 ली एवी घणी जातनी होयछे तेने संस्कृतमां पिपीलिका
 कहेछे. (उद्दोहिया) एटले उधेइ जे झाडमां के लाक-
 डामां के घरमां ज्यां ज्यां प्रवेश करे छे त्यां त्यां
 पोतानुं शरीर माय तेवहुं घर बनावीने तेमांथी वृक्षा-
 दिकने खाती खाती चाली जाय छे. (य) एटले वली (म-
 क्कोडा) एटले मंकोडा के जे गोळ जेवा भीठा पदार्थ ज्यां हो-
 यछे त्यां के वावळना थडमां जोवामां आवेछे. (इल्लीआ)
 येलो के जे धान्यादिकमां उत्पन्न थाय छे ते. (घर्यामिल्लीओ)
 एटले घीमेलो जे घीमां उत्पन्न थाय छे ते. (सावय) एटले
 सवा के जे मांथा सिवाय माणसना हरकोइ अवयवना वालना
 थडमां थायछे तेमां घणुं करीने पांपणमां थाय छे. अने ते
 माणसना शरीरमां उत्पन्न थाय छे त्यारे एम धारवामां आवे
 छे के ते माणसने भविष्यकालमां कांइ दुःख आवी पडशे.
 (गोकीड जाइओ) एटले गाय प्रमुख पशुना शरीरना अव-
 यवोमां उत्पन्न थायछे ते. चिच्चडि अथवा गींगोडा के जे
 पशुओनी चामडीमां चोंटी रहेछे ॥ १६ ॥

गाथा १७ मीना बूटा-शब्दना अर्थ.

गदहय=गदहैया.

चोरकीडा=नरकना कीडा.

गोमय=छाणना.

धन्न=अनाज.

कुंथु=कुंथुआ.

गोवालीय=गोपालीका.

इल्लिया=येलो (झाडनी).

इंद्रगोवाइ=इंद्रगोप.

(૨૧)

ગદ્ગદ ચોરકીમા, ગોમય કીમાય ઘનનકીમા-
ય ॥ કુંથુ ગોવાલિય ઇલિયા, તેંદિય ઇંદગો-
વાઈ ॥ ૧૭ ॥

શબ્દાર્થ—ગદ્ગદ, ચોરકીમા, ઘાણના કીમા, ધાન્યના
કીમા, કુંથુઆ, ગોપાલિકા, ચેલો અને ઇંદગોપ એ
સર્વે તેંદિ જીવો જાણવા ॥ ૧૭ ॥

વિસ્તારાર્થ—(ગદ્ગદ) એટલે ધોળા રંગના ગૌશાળામાં ઉત્પન્ન થતા
જીવ જેમને શાસ્ત્રમાં ઊર્ત્તિંગા કહે છે. (ચોરકીડા) એટ-
લે વિષ્ટામાં ઉત્પન્ન થતા જીવ. (ગોમયકીડા) એટલે છાણમાં
ઉત્પન્ન થતા જીવ. (ઘનનકીડા) એટલે ધાન્યમાં ઉત્પન્ન થતાં
ધનેરીખાં. વળી (કુંથુ) એટલે કુંથુઆ નાના છતાં પાંચ રંગના
હોયછે. (ગોવાલિય) એટલે ગોપાલીકા એ એક જાતના
જીવ થાય છે. (ઇલિઆ) એટલે ચેલો એ ચોંચામાં તથા
ચાંદમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (ઇંદગોવાઈ) એટલે ઇંદ્રગોપ વિગેરે
જે જીવો ચોમાસામાં વરસાદ આવતો હોય ત્યારે ઉત્પન્ન થાય
છે તે રંગે રાતા હોયછે તેને લોકો મેહના મામા કહેછે. ઇત્યા-
દિક તેંદિ જીવો જાણવા. એમને ફરસંદિ (ચામડી) રસ
ંદિ (જીભ) અને ઘ્રાણંદિ (નાક) એ ત્રણ ઇંદ્રિયો હોયછે

(૧૨)

ગાથા ૧૮ મીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

વિચ્છૂ=વિંછી

ઢિંકુણ=વગાઈ

તિહા=તિહ

મચ્છિય=માંચી

ઢંસા=ઢાંસ

મસગા=મચ્છર

કંસારી=કંસારી

કવિલ=કપિલ-તિતિઘોઢો

હોલાઈ=ઘડમાંકઢી

ચનરિંદિયાય વિચ્છૂ, ઢિંકુણ ઝમરાય ઝમરિ
યા તિહા ॥ મચ્છિય ઢંસા મસગા, કંસારી ક
વિલ મોલાઈ ॥ ૧૮ ॥

શબ્દાર્થ—વલી વિંછી, વગાઈ, ઝમરા તેમજ ઝમરી,
તિહ, માંચી, માંસ, મચ્છર, કંસારી, કપિલ અને
ઘડમાંકઢી એ ચૌરિંદ્રિય જીવો જાણવા ॥ ૧૮ ॥

વિસ્તારાર્થ—(ચનરિંદિયા) ચાર ઇન્દ્રિયાળા જીવો નીચે પ્રમાણે
છે. (વિચ્છૂ) ઇટલે વીંછી એ એક જાતનો ફેરી જીવ જેના પુ-
છડામાં કાઢો હોય છે અને તે માણસને મારે છે ઇટલે ફેર
ચઢે છે. (ઢિંકુણ) ઇટલે વગાઈ કો જે ઘોડાના તવેલા જેવી
જગ્યાઓમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે. (મસગા ઇટલે કાળા રંગના
મસગા જે ઘુઘંચીદાર શાઢના ફુલ ઉપર રહે છે કોમકો તે તેને
ઘળાં પ્રિય હોય છે. (મસરીયા) મસરીઓ તે પીળા રંગની

અને ઘણા આકારની હોય છે. (તિહુ) ઇટલે તીડ જે ચો-
માસાની આસરે અનાજના હોડ પાકી રહ્યા હોય છે ત્યારે
આકાશમાં સંખ્યાબંધ ઉડતાં કોઈ અનાજના સ્વેતર ઉપર
આવી પડતાં જોવામાં આવે છે અને તે સ્વેતરનું સઘળું અનાજ
સ્વાઈ પાયમાલ કરે છે તે. (મચ્છિય) ઇટલે માંચી કે મધમાં-
ચી જે આપણે ઘણી ઉડતી જોઈએ છીએ તે. (ડંસા) ઇટલે
ડાંસ જે ગામડામાં ચોમાસામાં ઘણા જોવામાં આવે છે તે.
(મસગા) ઇટલે મચ્છર (કંસારી) ઇટલે કંસારી જે જીવ
ઘણું કરીને ઉજ્જડ જગામાં જોવામાં આવે છે તે. (કબિલ) ઇટલે
કોલિઆવડા. (ડોલાઈ) ઇટલે સ્વડમાંકડી કે ત્રીલોડી.
(આઈ) ઇટલે આદી ઇટલે વિગેરે બીજા પણ ચૌરિંદ્રિય જી-
વો જાણવા. એમને ફરસંદ્રિ (ચામડી) રસંદ્રિ (જીભ),
ગ્રાણંદ્રિ (નાક), અને ચક્ષુંદ્રિ (આંસ) એ ચારંદ્રિ-
યો હોય છે ॥ ૧૮ ॥

ગાથા ૧૯ મીના શૂટા શબ્દના અર્થ.

પંચિંદિયા=પાંચંદ્રિવાલા

ચઝહા=ચાર પ્રકારે

નારય=નારકી

તિરિયા=તિર્યંચ

મણુસ્સ=મનુષ્ય

દેવાય=દેવતા

નેરડયા=નારકી

સત્તવિહા=સાત પ્રકારે

નાયવ્યા=જાણવા

પુઠાવિ=પૃથ્વી

ભેણં=ભેદે કરીને.

પંચિંદિયાય ચઝહા, નારય તિરિયા મણુસ્સ દે-

(૨૪)

વાય ॥ નેરહ્યા સત્તવિહા, નાયઘ્વા પુઠવિ જે-
ણાં ॥ ૧૯ ॥

શબ્દાર્થ—વલી પંચિંદ્રિ જીવો ચાર પ્રકારના છે, તેમાં
૧. નારકી. ૨. તિર્યચ, ૩. મનુષ્ય અને ૪. દેવતા.
તેમાં નારકી જીવો રત્નપ્રજ્ઞાદિ પૃથ્વીના જ્ઞેદશ્રી
સાત પ્રકારના જાણવા ॥ ૧૯ ॥

વિસ્તારાર્થ—[પંચિંદ્રિયા] એટલે જેને ફરસ, રસ, ગ્રાણ, ચક્ષુ
અને શ્રોત એ પાંચ ઈન્દ્રિયો હોય તે પંચિંદ્રિ જીવ કહેવાય છે.
તે [ચડઠા] એટલે ચાર પ્રકારના છે. તેમાં પહેલા [નારય]
એટલે નારકી, બીજા [તિરિયા] એટલે તિર્યચ. ત્રીજા [મ-
નુષ્ઠ] એટલે મનુષ્ય અને ચોથા [દેવા] એટલે દેવતા તેમાં
[નેરહ્યા] એટલે નારકી જીવો (પુઠવિખેણાં) એટલે રત્ન
પ્રજ્ઞાદિ પૃથ્વીના ભેદે કરીને [સત્તવિહા] એટલે સાત પ્રકાર
ના (નાયઘ્વા) એટલે જાણવા.

તે નારકીનાં સાત નામ અનુક્રમે કહે છે.

૧. ઘમા—રત્ન પ્રમા. ૨. વંશા—શર્કરા પ્રમા. ૩. સેલા—ચાલુકા
પ્રમા. ૪. અંજળ—પંક પ્રમા. ૫. રિઠ્ઠા—ધુમ પ્રમા. ૬. મઘા—ત-
મઃપ્રમા. ૭. માઘવતિ—તમસ્તમઃ પ્રમા.

गाथा १० मीना वूटा शब्दना अर्थ.

जलयर=जलचर, पाणीमां
चालनार.

थलयर=थलचर, जमीनपर
चालनार.

खयरा=खेचर, आकाशमां
उडनार.

तिविहा=त्रण प्रकारे.

पंचिदिया=पंचिद्रिवाला.

तिरिख्खाय=तिर्य्यच.

सुसुमार=सुसुमार.

मच्छ=मच्छ.

कच्छव=काचवो.

गाहा=गुड [जलजंतु].

मगराइ=मगर विगेरे.

जलचारी=जलचर जीवो.

जलयर थलयर खयरा, तिविहा पंचेदिया ति
रिक्काय ॥ सुसुमार मच्छ कच्छव, गाहा मगराइ
जलचारी ॥ १० ॥

शब्दार्थ—वली तिर्य्यच पंचेद्रि जीवो त्रण प्रकारना ठे
ते जलचर, थलचर, अने खेचर, तेमां सुसुमार,
मांठलां, काचवा, गुड अने मगर ए विगेरे जलचर
जीवो जाणवा ॥ १० ॥

विस्तारार्थ—(पंचिदिया तिरिख्खा) एटले पंचिद्रि तिर्य्यच ते (ति
विहा) त्रण प्रकारना ठे. ते एक (जलयर) एटले जलचर ते
पाणीमां फरनार, बीजा (थलयर) एटले थलचर ते पृथ्वी

ઉપર રહેનાર તથા ત્રીજા (સ્વયરા) એટલે સ્વેચર તે આકાશ-
માં ઉડનાર. તેમાં પ્રથમ જલચર જીવોના પાંચ પ્રકાર છે, તે
એક (સુસુમાર) એટલે સુસુમાર તે પાડાના જેવા મત્સ્ય હોય
છે. વીજા (મચ્છ) એટલે માંછલાં. ત્રીજા (કચ્છવ) એટલે
કાચવા અને ચોથા (ગાદા) એટલે ગુડ તે સમુદ્રમાં ઉત્પન્ન
થાય છે, તે તેતુને આકારે હોય છે પણ તે અતિ વલવાન હોય
છે. અને પાંચમા (મગર) એટલે મગરો અને (આઈ) એટલે
આ વિગેરે જલચર જીવો ઘણા પ્રકારના છે તે પણ જાણવા.

ગાથા ૨૧ મીના છૂટા શબ્દના અર્થ.

ચતુષ્પય=ચાર પગવાળા.

ઉરપરિ=પેટે ચાલનાર.

સપ્પા=સર્પ, સાપ.

ભૂયપરિ=ભુજાણ (હાથે) ચા-
લનારા.

થલયરા=સ્થલચર, જમીનપર
ચાલનારા.

તિવિહા=ત્રણ પ્રકારે.

ગો=ગાય.

સપ્પ=સાપ.

નતલ=નોલીયા.

પમુહા=પ્રમુખ.

વોધવ્વા=જાણવા.

સમાસેણં=સંક્ષેપથી.

ચતુષ્પય ઉરપરિ સપ્પા, જુયપરિ સપ્પાય થ-
લયરા તિવિહા ॥ ગો સપ્પ નતલ પમુહા, વો-
ધવા તે સમાસેણં ॥ ૨૧ ॥

શબ્દાર્થ—થલચર જીવો ત્રણ પ્રકારના છે. તે ચતુષ્પ-

(१७)

द, उरपरिसर्प अने भुजपरिसर्प ते अनुक्रमे गाय,
सर्प अने नोलीया प्रमुख संक्षेपश्री जाणवा ॥११॥

विस्तारार्थ—(थलयरा) एटले स्थलचर जीवो (तिविहा) एटले
त्रण प्रकारना छे. तेमां एक (चउपय) एटले चार पगवाला,
बीजा (उरपरि सप्पा) एटले उदरथी चालनारा, अने त्रीजा
(भुयपरि सप्पा) एटले हाथवती चालनार. तेमां दरेकना
दाखला आपी समजावे छे के (गो) एटले गाय ते चतुष्पद
एटले चार पगवालामां जाणवी. अने (सप्प) एटले सर्प ते
उरपरि सर्प एटले उदरथी चालनारामां जाणवो अने त्रीजो
(नउल) एटले नोलीयो ते भुजपरिसर्प एटले हाथवती
चालनारा प्राणीओमां जाणवो. ॥ २१ ॥

गाथा ११ मीना लूटा शब्दना अर्थ.

खयरा=खेचर.

रोमय=रुवांटांनी (पांखवालां.)

परुखी=पक्षी.

चम्मय=चामडांनी (पांखवालां)

पायडा=प्रगट.

नरलोगाओ=मनुष्य लोकनी.

बाहिं=बाहिर-बहार.

समुग्ग=संकोचेली.

वियय=विस्तारेली (पांखवालां.)

खयरा रोमय परुकी, चम्मय परुकीय पायडा
चेव ॥ नरलोगान बाहिं, समुग्ग परुकी वियय
परुकी ॥ ११ ॥

(૧૬)

શબ્દાર્થ—લેચર જીવો વે પ્રકારના ઢે ૧. રોમજ પ-
ક્ષી. ૨. ચર્મજ પક્ષી. તે પ્રસિદ્ધજ ઢે. વલી મનુષ્ય
લોકની વહાર સંકોચેલી પાંખોવાલાં અને વિસ્તા-
રેલી પાંખોવાલાં એમ વે જાતનાં પક્ષીન ઢે. ॥૨૧॥

વિસ્તારાર્થ—(સ્વયરા) એટલે લેચર જીવો વે પ્રકારના છે. તેમાં
એક (રોમયપરુક્ષી) એટલે સ્વાંટાંની પાંખવાલાં તે, શુક,
હંત, કાગડા, પોપટ વિગેરે જાણવાં અને વીજાં (ચર્મય પ-
રુક્ષી) એટલે ચર્મજ પક્ષી તે ચામડાની પાંખવાલાં જેવાં કે
ચામાચીડીવાં વિગેરે જાણવાં. તે (લેચ) એટલે નિશ્ચે (પા-
યડા) પ્રસિદ્ધ છે. વલી (નરલોગાઓ વાદિ) એટલે મનુષ્ય
લોકની વહાર (સમુગ્ગ પરુક્ષી) એટલે સંકોચેલી પાંખવાલાં
અને (વિયય પરુક્ષી) એટલે વિસ્તારેલી પાંખવાલાં પક્ષીઓંછે.

માથા ૨૩ મીના લૂટા શબ્દના અર્થ.

સલ્લે=લેચ પ્રકારના.

જલ=જલચર.

થલ=થલચર.

સ્વયરા=લેચર.

સમુચ્છિમા=નમુછિમ.

ગમ્મયા=ગર્મજ.

હુહા=વે પ્રકાર.

હુંતિ=હોય.

કમ્મ=કર્મભૂમિ.

અકમ્મગ=અકર્મભૂમિ.

મદિઆ=ભૂમિ.

અંતરદિવા=અંતર દ્વીપના.

મણુસ્સાય=માણસ.

સલ્લે જલ થલ સ્વયરા, સમુચ્છિમા ગમ્મયા હુહા

(૨૯)

હુંતિ ॥ કમ્મા કમ્મગ મહિચ્ચા, અંતર દીવા
મણુસ્સાય ॥ ૨૩ ॥

શબ્દાર્થ—સર્વે જલચર, સ્થલચર અને સ્થેચર જીવો સ-
મૂર્ઠિમ તથા ગર્જજ એવા બે પ્રકારના છે. વલી મ-
નુષ્યો કર્મ જૂમિના, અકર્મ જૂમિના અને અંતર
દ્વીપના એમ ત્રણ પ્રકારના છે ॥ ૨૩ ॥

વિસ્તારાર્થ—એ ઉપર કહેલા (સર્વે) એટલે સર્વ પ્રકારના (જ-
લ થલ સ્થરા) એટલે જલચર, સ્થલચર તથા સ્થેચર જીવો
તે એક) સંમુર્ચિમ્મા એટલે સમુર્ચિમ્મ અને બીજા (ગમ્મયા)
એટલે ગર્મજ એ (દુહા) એટલે બે પ્રકારના (હુંતિ) એટલે
છે. એમ પ્રત્યેકના બન્ને પ્રકાર હોવાથી છ ભેદ થયા. તેમાં જે
જીવો માતા પિતાની અપેક્ષા વિના ઉત્પન્ન થાય તે સમુર્ચિમ્મ
કહેવાય છે, અને જે જીવો ગર્ભમાં ઉત્પન્ન થાય તે ગર્મજ કહે-
વાય છે. તિહાં એકેન્દ્રિય, વેદેન્દ્રિય તેદેન્દ્રિય તથા ચૌરેન્દ્રિય એ
સર્વ જીવો સમુર્ચિમ્મજ હોય છે. એ તિર્યચના સર્વ મલી અડ-
તાલીશ ભેદ થાય છે. તે આવી રીતે:—પ્રથમ એકેન્દ્રિય જીવો
વધા થાવર કહેવાય છે. તેના બાવીશ ભેદ આગલી ચૌદમી
ગાથાના અર્થમાં દર્શાવ્યા છે. અને બીજા ત્રણ જીવના વેદેન્દ્રિ,
તેદેન્દ્રિ, ચૌરેન્દ્રિ અને પંચેન્દ્રિ એ ચાર ભેદ મૂલ છે. તેમાં વેદેન્દ્રિ

તેંડિંદ્રિ તથા ચૌરિંદ્રિ એ ત્રણ વિકલેંદ્રિને પર્યાપ્તા તથા અપર્યાપ્તા ગણતાં છ ભેદ થાય, તે પૂર્વોક્ત બાવીસ સાથે મેલવતાં અઠાવીસ ભેદ થયા.

હવે પંચિંદ્રિ તિર્યંચના વીસ ભેદ છે તે દેખાડેછે. જલચર, થલચર, સ્થેચર, ઊરઃપરિસર્પ અને ભુજપરિસર્પ એ મૂલ પાંચ ભેદ સમુચ્છિમના અને પાંચ ગર્ભજના મલી દસ ભેદ થાય. તે દસ પર્યાપ્તા અને દસ અપર્યાપ્તા મલી વીસ ભેદ થયા, તેને પૂર્વોક્ત અઠાવીસ સાથે મેલવતાં અઠાવીસ ભેદ તિર્યંચના થાય. હવે પંચિંદ્રિ મનુષ્યના ભેદ કહેછે:—(કમ્માકમ્મગભૂમિ એટલે) કર્મભૂમિમાં ઉત્પન્ન થયેલા, અકર્મભૂમિમાં ઉત્પન્ન થયેલા તથા (અંતર દીવા મણુસ્માય એટલે) અંતરદ્વીપમાં ઉત્પન્ન થયેલા એ ત્રણ પ્રકારના મનુષ્ય હોયછે. તેમાં કૃપિ વાણિજ્યાદિક કર્મ પ્રધાન ભૂમિને વિષે જે મનુષ્ય ઉત્પન્ન થાયછે તે કર્મભૂમિજ કહેવાયછે. તે કર્મભૂમિ અઠી દ્વીપમાં પંદર છે. અને જેમાં કૃપિ વાણિજ્યાદિક કર્મ નથી તે અકર્મભૂમિ કહેવાયછે. તે અકર્મભૂમિ ત્રીસ છે, અને અંતરદ્વીપ છપ્પન્ન છે. તે આ પ્રમાણે. એ જંબુદ્વીપના મધ્ય ભાગે મેરુ પર્વત છે. તે મેરુથી દક્ષિણ દિશાએ લવણ સમુદ્રને લગતું લવણ સમુદ્રની ઉત્તર દિશાએ ભરતક્ષેત્ર છે. તે કર્મભૂમિજ છે તથા તે ભરતક્ષેત્રને ઉત્તર દિશિને છેડે હેમવંત પર્વત છે. તે પર્વત મૂકી તેની ઉત્તર દિશાએ હિમવંત નામે યુગલીઆનું ક્ષેત્ર છે. અને વલી મેરુથકી ઉત્તર દિશાએ લવણ સમુદ્રને લગતું સમુદ્રની દક્ષિણ

દિશાએ ઐરવત ક્ષેત્ર છે. તે કર્મભૂમિજ છે. તે ઐરવતની દક્ષિણ દિશાને છેડે શિખરી નામા પર્વત છે, તે પર્વત મૂકીને તેની દક્ષિણ દિશાએ એક હિરણ્યવંત નામે યુગલીઆનું ક્ષેત્ર છે. એટલે પૂર્વે કહેલા એક હિમવંત અને બીજો હિરણ્યવંત એ બે અકર્મભૂમિ ક્ષેત્ર છે, એને વિષે યુગલીઆં મનુષ્ય રહેછે. તેમનું સદાકાલે એક ગાઉ દેહમાન અને એક પલ્યોપમનું આયુ છે, તિહાં સદાકાલે ત્રીજો આરો વર્તેછે

તથા વલી એ પુર્વોક્ત હિમવંત નામે યુગલીઆના ક્ષેત્રથી કી ઉત્તર દિશાએ એક મહા હિમવંત પર્વત છે તે પર્વતની ઉત્તર દિશાએ હરિવર્ષ નામે યુગલીઆનું ક્ષેત્ર છે. તથા પુર્વોક્ત હિરણ્યવંત નામે યુગલીઆના ક્ષેત્રથી દક્ષિણ દિશાએ એકરૂપી નામે પર્વત છે તે પર્વતની દક્ષિણ દિશાએ એક રમ્યક નામે યુગલીઆનું ક્ષેત્ર છે. એ રીતે એક હરિવર્ષ તથા બીજો રમ્યક એ બે અકર્મભૂમિ ક્ષેત્રમાં યુગલીઆં વસે છે. તેનું સદાકાલે બે ગાઉ દેહમાન અને બે પલ્યોપમ આયુ છે. ત્યાં સદાકાલે બીજો આરો વર્તેછે.

તથા વલી હરિવર્ષ નામે યુગલીઆના ક્ષેત્રથી ઉત્તર દિશાએ મેરુની તરફ લાલ હિંગલો જેવા વર્ણે નિપથ નામે પર્વત છે, તેની પાસે એક દેવકુરુ નામે યુગલીઆનું ક્ષેત્ર છે તથા વલી મેરુ થકી ઉત્તર દિશાએ જે રમ્યક નામે યુગલીઆનું ક્ષેત્ર છે, તેનાથી દક્ષિણ દિશાએ નીલે વર્ણે એક નીલવંત નામે પર્વત છે. તે પર્વત થકી દક્ષિણ દિશાએ મેરુની પાસે એક ઉત્તર

કુરુ નામ યુગલીઆનું ક્ષેત્ર છે. એટલે એક દેવકુરુ અને ઉત્તરકુરુ એ બે અકર્મભૂમિ ક્ષેત્ર છે. તેને વિષે યુગલીઆં મનુષ્ય રહેછે. તેનું સદાકાલ ત્રણ ગાઉનું દેહમાન અને ત્રણ પલ્લોપ-મ આયુ છે. ત્યાં સદાકાલ પહેલો આરો વર્તે છે.

તથા નિષધ અને નીલવંત એ બે પર્યંતો કહ્યા તેની વચા-લે મેરુ પર્વત છે, તે મેરુની ચારે દિશિ માંહેથી પૂર્વ દિશાએ પૂર્વ મહાવિદેહની સોલ વિજય છે અને પશ્ચિમ દિશાએ પશ્ચિ-મ મહાવિદેહની સોલ વિજય છે એ બેહુ મલી બંધીત વિજય-નું એક મહાવિદેહ નામે કર્મભૂમિ ક્ષેત્ર છે.

એ રીતે પ્રથમ જંબુદ્વીપને વિષે એક હેમવંત અને ઠિરણ્યવં-ત, બીજો હરિવર્ષ ને રમ્યક, ત્રીજો દેવકુરુ અને ઉત્તરકુરુ, એ ત્રણ જોડલે મલી છે ક્ષેત્ર યુગલીઆં મનુષ્યનાં છે તે અક-ર્મભૂમિજ કહિએ. કારણ કે એ ક્ષેત્રોમાં જે મનુષ્ય રહેછે તેને ઘણું કરીને કર્મ થોડાં લાગેછે, કેમકે અતિ, મત્તી ને કસી એ ત્રણ વસ્તુ કર્મબંધનું કારણ છે, તે વસ્તુ એ ક્ષેત્રોમાં નથી. અને એક ભરત, એક ઐરવત, તથા એક મહાવિદેહ મલી ત્રણ ક્ષેત્ર કર્મભૂમિજ છે.

એ રીતે ત્રીજો ધાતકીલંક દ્વીપ અને પુષ્કરચરનું અર્ધ એ દોઢ દ્વીપમાં પ્રત્યેકે પ્રત્યેકે એક પૂર્વ દિશિયે અને બીજો પ-શ્ચિમ દિશિયે મલી બે બે મેરુ પર્વત છે અને જ્યાં એ મેરુ હો-ય, તિહાં એક ભરત એક ઐરવત તથા એક મહાવિદેહ, એ ત્રણ કર્મભૂમિ ક્ષેત્ર હોય અને પુર્વોક્ત જંબુદ્વીપની પેઠે છે યુગ-

લીયાના ક્ષેત્ર હોય, તેવારે બે ભરત, બે ઐરવત, બે મહાવિદેહ
 એ છ ક્ષેત્ર કર્મભૂમિનાં અને બે હેમવંત, બે હિરણ્યવંત, બે હરિ-
 વર્ષ, બે રમ્યક, બે દેવકુરુ અને બે ઉત્તરકુરુ એ સર્વ મલી
 ઘાર યુગલીઆનાં ક્ષેત્ર ધાતકી નામા વીજા દ્વીપમાં છે, અને
 તેટલાજ વલી પુષ્કરાર્ધ નામા ત્રીજા અર્થા દ્વીપમાં પણ છે,
 કેમકે એ વેદુ દ્વીપમાં પ્રત્યેકે બે બે મેરુ છે.

એ રીતે એ અઢી દ્વીપનાં ક્ષેત્રને એકઠાં કરીએ તેવારે ત્રી-
 સ ક્ષેત્ર અકર્મભૂમિનાં અને પન્નર ક્ષેત્ર કર્મભૂમિનાં થાય, સર-
 વાલે પીસ્તાલીસ ક્ષેત્ર મનુષ્યનાં થાય.

હવે વલી છપ્પન્ન ભેદ વીજા દેખાડેછે. જંબુદ્વીપ માંહેલા
 ભરત ક્ષેત્રના ઉત્તરને છેડે હિમવંત નામા પર્વત છે. તે પૂર્વ દિ-
 શે અને પશ્ચિમ દિશે લવણ સમુદ્ર લુધી લાંબો છે, તે પર્વતની
 પૂર્વ તથા પશ્ચિમ એકેકી દિશાએ લવણ સમુદ્ર મધ્યે બે બે
 દાઢાઓ નીકલી છે. તેવારે બે દિશિની ચાર દાઢાઓ થઈ.
 તેવીજ રીતે ઐરવત ક્ષેત્રને દક્ષિણને છેડે શિશ્વરી નામે પર્વત
 છે, તે પણ પૂર્વ પશ્ચિમ હેમવંતની પરે લાંબો છે. તેમાંથી પણ
 હેમવંતની રીતે બે દિશિયે મલી ચાર દાઢાઓ સમુદ્રમાં નીક-
 લી છે. એ બે પર્વતની આઠ દાઢાઓ માંહેલી એકેકી દાઢાને
 વિષે સાત સાત અંતરદ્વીપ છે, તે વારે આઠ દાઢાઓને વિષે
 છપ્પન્ન અંતરદ્વીપ થયા. તેને વિષે પણ યુગલીઆં રહેછે. તેને
 અંતરદ્વીપના મનુષ્ય કહીએ, તે મનુષ્ય એકાંતરે આહાર લેછે,
 તથા તેમના શરીરની ઝંચાઈ આઠસો ધનુષ્યની છે. અને પ-

લ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલું આયુ છે. એ પ્રમાણે મનુ-
ષ્યના પીસ્તાલીશ ભેદ પૂર્વે કહ્યા તેની સાથે અંતરદ્વીપના છ-
પ્પન્ન ભેદ મેલવતાં ૧૦૧ ભેદ થાય. તેને પર્યાપ્તા અને અપર્યા-
પ્તા એ બે પ્રકારે ગણીએ, તે વારે ૨૦૨ ભેદ થાય. તથા પત્ની
પ્રદિત્ત ગર્ભજ મનુષ્યનાં મલમૂત્ર, શ્લેષ્મ પ્રમુખ ચૌદ સ્થાનકને
વિષે જે ઉપજે, તેને સમુર્ચ્છિમ મનુષ્ય કહિયે, તે સમુર્ચ્છિમ
મનુષ્ય સર્વ અધુરી પર્યાપ્તિયેજ મરણ પામેછે, માટે એ અપર્યા-
પ્તાજ હોય તેથી એના ૧૦૧ ભેદ પૂર્વોક્ત ૨૦૨ ની સાથે મે-
લવતાં ૩૦૩ ભેદ મનુષ્યના થાય. એ રીતે મનુષ્ય પંચિદ્રિના
ભેદ કહ્યા. ॥ ૨૩ ॥

માથા ૨૪ મીના વૂટા શબ્દના અર્થ.

દસહા=દસ પ્રકારના.

મન્વણાદિવર્ણ=મનુષ્યપતિ.

અઠાવિહા=આઠ પ્રકારે.

વાણમંતરા=વાણવ્યંતર દેવો.

હંતિ=હોય.

જોડસિયા=વ્યોતિષી.

પંચવિહા=પાંચ પ્રકારે.

દુવિહા=બે પ્રકારે.

વેમાણિયા=વૈમાનિક.

દેવા=દેવ.

દસહા મન્વણાદિવર્ણ, અઠાવિહા વાણમંતરા
હંતિ ॥ જોડસિયા પંચવિહા, દુવિહા વેમાણિ-
યા દેવા ॥ ૨૪ ॥

શબ્દાર્થ—મનુષ્યપતિ દેવતા દસ પ્રકારના, વાણવ્યંતર

દેવતા આઠ પ્રકારના, જ્યોતસી દેવતા પાંચ પ્રકારના અને વૈમાનિક દેવતા બે પ્રકારના હોય છે.

વિસ્તારાર્થ:-ભુવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતસી તથા વૈમાનિક, ૫ ચાર પ્રકારના જે દેવ છે, તેઓમાંના (દસઠા ભવનાદિવડ્ડ એટલે) ભુવનપતિ દેવો દસ પ્રકારના છે. તેમાં નામ કહે છે. ૧ અમ્બરજીવાર, ૨ નાગકુમાર, ૩ સુવર્ણકુમાર, ૪ વિદ્યુતકુમાર, ૫ અગ્નિકુમાર, ૬ દ્રવીપકુમાર, ૭ ઉદયિકુમાર, ૮ દિશિકુમાર, ૯ વાયુકુમાર તથા ૧૦ સ્તનિતકુમાર, એ દસ ભેદ કહ્યા. હવે એનું રહેવાનું ઠેકાણું કહે છે:-સ્તનપ્રધા નાના પ્રથમ નરકનું દલ જાડપણે ૧૮૦૦૦૦ જોજનનું છે, તેમાં તેર પાથડા છે, તે તેર પાથડાના દાર આંતરા છે, તેમાંથી પહેલો અને છેલ્લો આંતરો સૂકીને ઢાકીના દસ આંતરા, બચાવે રહ્યા, તે માંહે એકેકે આંતરે એકેકા ભવનપતિ દેવોની નિકાય છે, તે દસે નિકાયમાં પ્રત્યેકે એક દક્ષિણે અને એક ઉત્તરે મળી બે બે ઇંદ્ર છે, તેવારે દસ નિકાયના વીસ ઇંદ્ર છે, એ પ્રથમ ભવનપતિ દેવોને રહેવાનું સ્થાનક કહ્યું.

હવે વીજા વ્યંતર નિકાયના દેવો કહે છે. (અદ્ધવિહા વાળમંદરા હંતિ એટલે) આઠ પ્રકારના વાળવ્યંતર દેવો છે. તેમાં વ્યંતર દેવોના આઠ ભેદ છે, તેનાં નામ કહે છે. ૧ પિન્નાચ, ૨ ભૂત, ૩ યક્ષ, ૪ રાક્ષસ, ૫ કિન્નર, ૬ કિંપુરુષ, ૭ મહોરગ અને ૮ ગંધર્વ તથા વીજા ૧ અણપત્ની, ૨ પળપ-

શ્રી, ૩ એસીવાદી, ૪ ભૂતવાદી, ૫ કંદિત, ૬ મહાકંદિત, ૭ કોહંડ, ૮ પતંગ, ૯ આઠ ભેદ જે છે તે વાળવ્યંતર દેવોના જાણવા.

મેરુ પર્વતના મૂળમાં સરસ્વી પૃથ્વી છે. ત્યાંથી માંડી નીચે જઈએ તે વારે (૧૮૦૦૦૦) યોજન રત્નપ્રભા પૃથ્વીના તળીયા લગણ થાય, તેમાંથી એક હજાર યોજન ઉપર અને એક હજાર યોજન નીચે મુકીએ બાકી (૧૭૮૦૦૦) યોજનમાં પૂર્વોક્ત તેર પાથડા છે. તેમાં દસ ભવનપતિના દેવો રહેછે. અને ઉપરના એક હજાર યોજન મુક્યા છે તેમાંથી વલી સો યોજન ફેઠલ અને સો યોજન ઉપર મુકી બાકી આઠમો યોજન રહ્યા તેમાં આઠ વ્યંતરની નિકાય છે. એ આઠ નિકાયમાં પણ દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશિ મલી એકેકી નિકાયના થે થે ઇંદ્ર છે, તે વારે સોલ ઇંદ્ર વ્યંતર દેવોના છે. તથા વલી ઉપરના જે એક સો યોજન મુક્યા છે તેમાંથી વલી દસ યોજન ઉપર અને દસ યોજન નીચે મુકીએ બાકી એંશી યોજન રહે તેમાં આઠ પ્રકારના વાળવ્યંતર દેવો રહેછે, એમાં પણ પૂર્વોક્ત રીતે એકેકી નિકાયને વિષે થે થે ઇંદ્ર ગણતાં સોલ ઇંદ્ર વાળવ્યંતર દેવોના છે. સર્વ મલી થે પ્રકારના વ્યંતર દેવોના બત્રીશ ઇંદ્ર છે. તેની સાથે પુર્વોક્ત ભવનપતિ દેવોના ત્રીસ ઇંદ્ર મેલવીએ તે વારે બાવન ઇંદ્ર થાય. હવે ત્રીજી જ્યોતસી નિકાયના દેવો કહે છે. (જોડિસિયા પંચવિહા ઇટલે) જ્યોતિષી દેવો પાંચ પ્રકારના છે. તેનાં નામ કહેછે:-૧. ચંદ્ર,

૨ સૂર્ય, ૩ ગ્રહ, ૪ નક્ષત્ર તથા ૫ તારા; તે ફરી બે પ્રકારના છે. એક ચર ને બીજા સ્થિર તેમાં જે મનુષ્ય ક્ષેત્રને વિષે જ્યોતિષી છે તે ચર ઇટલે ફરતા કહેવાય છે, અને જે મનુષ્ય ક્ષેત્રથી બહાર છે તે સ્થિર કહેવાય છે કેમકે તેમનાં વિમાન ફરતાં નથી. એના પાંચ ભેદમાંથી એક ચંદ્રમા અને બીજો સૂર્ય એ બેને ઇંદ્ર પદવી છે બીજાને ઇંદ્ર પદવી નથી. મેરુને મુલે સમભૂતલા પૃથ્વી થકી સાતસેં નેવું યોજન ડુંચા જઈએ ત્યાંથી દસ યોજને સૂર્યનું વિમાન છે; ત્યાંથી એંશી યોજને ચંદ્રમાનું વિમાન છે. ત્યાંથી ચાર યોજન નક્ષત્રનાં વિમાન છે તેથી ડુંચાં સોલ યોજનમાં વલી જૂદા જૂદા ગ્રહનાં વિમાન છે. એ રીતે સર્વ મલી સાતસેં નેવું યોજનથી ઉપરે એકશો દશ યોજનમાં જ્યોતિષી દેવો રહે છે.

હવે ચોથા વૈમાનિક દેવોની નિકાયના દેવો કહે છે. (દુવિહા વેમાણિયા દેવા ઇટલે) વૈમાનિક દેવો બે પ્રકારના છે. તે બતાવે છે. એક તો જે શ્રી તીર્થંકરાદિકનાં પાંચ કલ્યાણકને વિષે આવે જાય છે. એ એનો કલ્પ ઇટલે આચાર જાણવો માટે એને કલ્પોપપન્ન દેવો કહિયે. તે દેવતા સૌભર્મ ઇશાનાદિ બાર દેવલોકના ભેદે કરી બાર પ્રકારે છે, તે બાર દેવલોકમાં વલી આઠ દેવલોક સુધી તો પ્રત્યેકે એકેકો ઇંદ્ર છે. અને નવમો તથા દસમો એ બે દેવલોકનો મલી એક ઇંદ્ર છે. તથા અગીઆરમો અને બારમો એ બે દેવલોકનો પણ એક ઇંદ્ર છે. એ રીતે બાર દેવલોકના મલી દસ ઇંદ્ર છે, અને પૂર્વે

ભવનપતિના વીશ તથા વ્યંતરના વત્રીશ અને જ્યોતસીના બે મલી ચોપન ઇંદ્ર કહ્યા તેની સાથે એ દસ ઇંદ્ર મેલવીએ તેવારે સર્વ મલી ચોસઠ ઇંદ્ર થાય. એ સર્વ કલ્પોપપન્ન દેવતા કહેવાય.

હવે વીજો જે કલ્પ એટલે આવ્યા ગયાનો આચાર, તેણે કરી અતીત એટલે રહિત છે તેને કલ્પાતીત દેવો કહીએ, તેના વલી બે ભેદ છે એક તો નવ ગ્રંથેયકના દેવો, અને વીજા પાંચ અનુત્તર વિમાનના દેવો જાણવા.

હવે એ કલ્પોપપન્ન તથા કલ્પાતીત દેવોનાં સ્થાનક કહે છે. ચૌદ રાજલોક છે તેમાં સાત રાજ નીચે સાત નારકીયે કરી પૂર્વો છે અને સાત રાજ ઉંચો છે એ ચૌદ રાજલોક, પુરુષને આકારે છે. તેમાં નાભિને સ્થાનકે મનુષ્ય લોક છે અને મેરુને મૂળે સમભૂતલા પૃથ્વી છે ત્યાંથી સાતમેં નેતું યોજનથી માંડીને નવશેં યોજન સુધી ઉંચા જ્યોતિષી દેવો રહે છે, તે વાર પછી એક રાજને આશરે ઉંચા જડે ત્યાં દક્ષિણ દિશાએ સૌધર્મ દેવલોક અને ઉત્તર દિશાએ ઇશાન દેવલોક, એ રીતે બે દેવલોક જોડાજોડ છે. તે વાર પછી વલી કેટલાએક ઉંચા જડે તે વારે વલી ત્રીજો સનત કુમાર દક્ષિણ દિશાએ અને ચોથો માર્દેદ્ર ઉત્તર દિશે, એ રીતે બે દેવલોક જોડા જોડે છે. તે વાર પછી વલી પાંચમો બ્રહ્મ દેવલોક, છઠ્ઠો લાંતક સાતમો શુક્ર, આઠમો સહસ્રાર, એ ચાર દેવલોક અનુક્રમે એક એકની ઉપર કેટલે કેટલે આંતરે એકલા એકલાજ છે. તેવાર પછી વલી કેટલાએક ઉંચા જડે ત્યાં નવમો આનત અને દ-

શમો પ્રાણત એ બે દેવલોક દક્ષિણ અને ઉત્તરે જોડા જોડ છે. તે વાર પછી વલી પળ દટલાએક ઉંચા જડે તે વારે અ-ગીઆરમો આરણ અને વારમો અચ્યુત, એ બે દેવલોક દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશે જોડાજોડે છે, તે વાર પછી વલી કેટલા એક ઉંચા જડે તે વારે ચૌદ રાજલોક પુરુષના ગલાને સ્થાનકે નવ પ્રેયેયક છે. તે વાર પછી વલી કેટલેક ઉંચે પાંચ અનુત્તર વિમાન છે, તે વાર પછી ચૌદ રાજ લોકરૂપ પુરુષના લલાટને ઠેકાણે સિદ્ધિશિલા છે, તે સ્ફટિક રત્નનીપેરે નિર્મલ છે, ત્યાં સિદ્ધના ગીરો રહે છે. એમ એ દેવતાને રહેવાનાં સ્થાનક કહ્યાં. હવે અહીંઆં વલી ત્રણ પ્રકારના કિલ્લિષિયા દેવો તથા નવ પ્રકારના લોકાંતિક દેવો છે તેમને રહેવાનાં સ્થાનક વતાવે છે. એક તો પહેલા અને ઘીજા દેવલોકની નીચે ત્રણ પલ્લોપમના આયુવાલા રહ્યા છે. અને ઘીજા વલી ત્રીજા અને ચોથા દેવલોકની નીચે ત્રણ સાગરોપમના આયુવાલા રહ્યા છે, તથા ત્રીજા વલી પાંચમા અને છઠ્ઠા દેવલોકની નીચે તેર સાગરોપમના આયુવાલા રહ્યા છે એ ત્રણ પ્રકારના કિલ્લિષિયા દેવો ચાંડાલ પ્રાય જાણવા. તથા વલી પાંચમા દેવલોકને છેડે ઉત્તર અને પૂર્વની અભ્યંતર કૃષ્ણ રાજીમાં નવ પ્રકારના લોકાંતિક દેવો રહે છે, એનું આઠ સાગરોપમ આયુ છે.

એ સર્વ દેવોના વધા મલી એકસોને અઠાણું ભેદ શાસ્ત્રો-માં કહ્યા છે, તે આ પ્રમાણે:—મયનપતિના દસ ભેદ, ચરજ્યો

तिपीना पांच भेद, स्थिर ज्योतिपीना पांच भेद, पांच भरत
 तथा पांच औरवत मली दस क्षेत्रना दस भेद, वैताढयने विपे
 रहेनारा तिर्यक् जृम्भक् देवोना दस भेद, नारकी जीवोने दुःख
 आपनारा परमाधामीना पंदर भेद, व्यंतरना आठ भेद, वा
 णव्यंतरना आठ भेद, किब्बिषियाना त्रण भेद, लोकांतिकना
 नव भेद, बार देवलोकना बार भेद, नव ग्रैवैयकना नव भेद
 पांच अनुत्तर विमानोना पांच भेद, ए सर्व मली नवाणुं भेद
 थया. एने पर्याप्ता तथा अपर्याप्ता ए वे भेदे गुणतां एकसोने
 अट्ठाणुं भेद थाय छे. ॥ २४ ॥

ए रीते पूर्वोक्त तिर्यचना अडतालीश, नारकीना चाद,
 मनुष्यना त्रणशें त्रण तथा देवताना एकसोने अट्ठाणुं मली
 जीवोना ५६३ भेदो थया. एम चौद राजलोकमां जीवादिक
 छ द्रव्य छे, तेमां एक जीव द्रव्यना एक संसारी अने बीजा
 सिद्ध. ए वे भेद पर्वे कक्षा हता, तेमांथी संसारी जीवोना पां-
 चशें त्रेशठ भेद संक्षेपे कही देखाडया, ए संसारी जीवोना
 विचार कळो. ॥ २४ ॥

गाथा १५ मीना ठूटा शब्दना अर्थ.

सिद्धा=सिद्ध

पनरस=पंदर

भेया=भेदो

तिथ्य=तिर्थ

अतिथ्याइ=अतिर्थ विगेरे

सिद्ध भेषण=सिद्धना भेदोए
 (करीने)

संखेवेणं=संक्षेपथी

जीव विगप्पा=जीवना विक-
 ल्पो (भेदो)

समख्खाया=कक्षा.

(૪૧)

સિદ્ધા પનરસ જેયા, તિદ્ધા તિદ્ધાઈ સિદ્ધજે-
 ણાં ॥ એસંઘેવેણં, જીવ વિગપ્પા સમસ્કાયા

શબ્દાર્થ:—તિર્થંકર અને અતિર્થંકરાદિ સિદ્ધના જેદે ક-
 રીને સિદ્ધો પંદર પ્રકારના છે. આ સંક્ષેપે કરીને
 જીવના જેદો કહ્યા છે ॥ ૨૫ ॥

વિસ્તારાર્થ:—(સિદ્ધા) એટલે જે મુક્તિ પામેલા છે તે સિદ્ધ જીવો
 કહેવાય છે. તેના (પનરસ મેયા) એટલે પંદર મેદો (તિદ્ધા
 તિદ્ધાઈ) એટલે તિર્થંકર અતિર્થંકરાદિ (સિદ્ધ મેણં)
 એટલે સિદ્ધના મેદે કરીને જાણી લેવા. (એ એ સંઘેવેણં)
 એટલે સંક્ષેપે કરીને (જીવ વિગપ્પા) એટલે જીવના વિકલ્પો
 એટલે મેદો (સમસ્કાયા) એટલે રૂઢે પ્રકારે કહ્યા છે.

માથ્રા ૨૬ મીના વૂટા શબ્દના અર્થ.

એસિં=એઓનું.

જીવાણં=જીવોના.

આઝ=આયુષ્ય.

ઠિઈ=સ્થિતી.

સકાયંમિ=પોતાની કાયાને વિષે

પાણા=પાણ.

જોણં=પોણ

પણાણં=પામણ.

જેનિં=જેમનું.

જંઅતિથ=ને છે.

તંમણિમે=તેટલું કહીયું.

એસિં જીવાણં, સરીર માઝ ઠિઈ સકાયંમિ

(૪૨)

॥ પાણા જોણિ પમાણં, જેસિં જં અન્નિ તં
જ્ઞાણમો ॥ ૨૬ ॥

શબ્દાર્થ:—એ જીવોનું શરીર, આયુષ્ય, પોતાની કાયા-
માં સ્થિતિ, પ્રાણ, યોનિનું પ્રમાણ, એ જેને જેટલું
છે તેટલું અમે કહીએ છીએ ॥ ૨૬ ॥

વિસ્તારાર્થ:—(એણિ) આ ઉપર કહી ગયા જીવોનું (શરીર)
એટલે શરીરનું પ્રમાણ વીજું (આડ) એટલે આયુષ્યનું પ્રમા-
ણ. વીજું (ટિફ સકાયમિ) એટલે સ્વકાયને વિષે ઉપજવાની
સ્થિતિનું પ્રમાણ. ઓધું (પાણા) એટલે દસ પ્રાણ જે કહ્યા
છે તેનું પ્રમાણ. પાંચમું (જોણિ પમાણં) એટલે યોનિનું પ્રમા-
ણ તે (જેસિં જં અન્નિ) એટલે જે જીવોને વિષે જેટલું છે
(તં જ્ઞાણમો) એટલે તે જીવોને તેટલું અમે કહીશું ॥ ૨૬ ॥

ગાથા ૨૭ મીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

અંગુલ=આંગલ.

અસંખ=અસંખ્યાતમા.

ભાગો=ભાગ જેટલું.

સર્વોચ્ચ=સર્વને.

જોડણ=જોડન.

સહસ્ત્ર=હજાર.

અહિયં=અધિક.

નવરં=વિશેષ.

પત્તેય=પ્રત્યેક (વનસ્પતિ).

રુઝાણં=જાહોનું. (વનપ-
તિકાયનું)

अंगुल असंख्यभागो, शरीर मेगिंदियाण स-
वेसिं ॥ जोयण सहस्स महियं, नवरं पत्तेय
रुक्खाणं ॥ २७ ॥

शब्दार्थः—सर्व एकेंडिय जीवोनुं शरीर अंगुलना अ-
संख्यातमा ज्ञाग जेटुं ठे. तेमां एटुं विशेष
जाणवानुं ठे के प्रत्येक वनस्पतिकायनुं शरीर एक
हजार योजनथी कांडक अधिक होयछे ॥ २७ ॥

विस्तारार्थः—(सब्वेसिं) एटले सर्व (एगिंदियाण) एटले एकें-
द्रि जीवोना (शरीर) शरीरनुं प्रमाण (अंगुल असंख्यभागो)
एटले अंगुलना असंख्यातमा भाग जेटुं होयछे. (नवरं)
एटले परंतु एटुं विशेष छे के (पत्तेय रुक्खाणं) प्रत्येक
वनस्पतिकाय जे समुद्रनी अंदर पक्कनाल थायछे तेना शरी-
रनुं प्रमाण (जोयण सहस्स महियं) एटले एकहजार योज-
नथी कांडक अधिक होयछे ॥ २७ ॥

गाथा २८ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

वारस=वार.

जोयण=जोजन.

तिन्नेव=त्रण.

गाउआ=गाउ.

जोयणं=एक जोजन.

अणुकमसो=गाथाना पदनुं अ

नुक्रम.-

દેહ=શરીર.

મુચ્ચત્ત=ઉંચપણું.

બારસ જોયણ તિન્નેવ, ગાઝઆ જોયણં ચ અ-
ણુકમસો ॥ વેઈંદિય તેઈંદિય, ચઝરિંદિય દે-
હમુચ્ચતં ॥ ૨૭ ॥

શબ્દાર્થ:—બાર જોજન, ત્રણ ગાઝ અને એક જોજન
એમ અનુક્રમે વેંડિય, તેંડિય, અને ચઝરિંડિયના શ-
રીરનું ઉંચપણું જાણવું ॥ ૨૭ ॥

વિસ્તારાર્થ:—મનુષ્ય ક્ષેત્રની વહાર જે (વેઈંદિય) વેઈંદ્રિ જીવો છે
તેના શરીરની ઉંચાઈ (બારસ જોયણ) એટલે વાર જોજનની
છે. (તેઈંદિય) એટલે તેઈંદ્રિ જીવોના શરીરની ઉંચાઈ (તિ-
ન્નેવ ગાઝઆ) એટલે ત્રણ ગાઝની હોયછે. અને (ચઝરિંદિય)
એટલે ચઝરિંદ્રિયના (દેહ મુચ્ચતં) એટલે શરીરની ઉંચાઈ
(જોયણં ચ) એટલે એક જોજનની હોયછે તે (અણુકમસો)
એટલે અનુક્રમે જાણવી ॥ ૨૮ ॥

ગાઝા ૨૯ મીના તૂટા શબ્દના અર્થ.

ધણુ=ધનુષ.

મગપંચ=પાંચસેં.

પમાણા=પમાણ.

નેરડયા=તારકીના.

સત્તમાઈ=સાતમી આદી.

પુદવીણ=પૃથ્વીને વિષે.

તત્તો=તેથી.

અદ્ધદ્ધુના=અર્ધા અર્ધા ઓછા.

नेया=जाणवा.

जाव=ज्यां सुधी.

रयणप्पहा=रत्नप्रभा.

धणुसय पंच पमाणा, नेरइया सत्तमाइ पुढ-
वीए ॥ तत्तो अद्धदूणा, नेया रयणप्पहा
जाव ॥ २९ ॥

शब्दार्थः—सातमी तमस्तमः प्रज्ञा पृथ्वी आदीकमां
रहेनारा नारकी जीवो पांचसो धनुषनां शरीर प्र-
माणवाला ठे. त्थार पढी अर्धा अर्धा जुग शरीर
प्रमाणवाला जीवो रत्नप्रज्ञा नामनी पहेली नर-
क सुधी जाणवा ॥ २९ ॥

विस्तारार्थ—(सत्तमाइ) एटले सातमी तमस्तमः प्रभा नामनी
नरक पृथ्वीमां रहेनारा (नेरइया) एटले नारकी जीवो (ध-
णुसय पंच) एटले पांचसें धनुषना (पमाणा) एटले शरीर
प्रमाणवाळा होयछे. (तत्तो) एटले सारपछी (अद्धदूणा)
एटले अर्धु अर्धु ओछा करतां जवुं ते (जाव) एटले यावत
(रयणप्पहा) एटले रत्नप्रभा नामनी पहेली नरक पृथ्वी
सुधी (नेया) एटले जाणवुं. ते आ प्रमाणे—सातमी नरक
पृथ्वीनुं पांचसें धनुषनुं, छद्दीनुं अदीसें धनुषनुं, पांचमीनुं

(૪૬)

સવાસો ધનુષનું, ચોથીનું સાડી બાસઠ ધનુષનું, ત્રીજીનું સવા
 એકત્રીશ ધનુષનું અને બીજીનું સાડી પંદર ધનુષને વાર અંગુ-
 લનું અને પહેલીનું પોળા આઠ ધનુષને છ અંગુલનું જાણવું.

ગાથા ૩૦ મીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

જોયણ=જોજન.

મહસ્સ=મહજાર.

માળા=માન, પ્રમાણ.

મચ્છા=માછલાં.

ઝરગાય=ઝરપોરસર્પ.

ગમ્ભયા=ગર્ભજ.

હુંતિ=હોયછે.

ધણુઅ=ધનુષ.

પુહુત્ત=વેથી નવ સુધી. પૃથક્ત્વ.

પસ્કિ(સુ)=પક્ષીનું.

મુયચારી=મુજપરિસર્પ.

ગાઝઅ=ગાઝ.

જોયણ સહસ્સ માળા, મહા ઝરગાય ગમ્ભયા
 હુંતિ ॥ ધણુઅ પુહુત્ત પસ્કિ(સુ), મુયચારિ
 ગાઝઅ પુહુત્ત ॥ ૩૦ ॥

શબ્દાર્થ:—ગર્ભજ એવા મત્સ્ય અને સર્પાદિ ઝરપરિસર્પ
 એકમહજાર જોજન શરીર પ્રમાણવાળા હોય છે. પ-
 ક્ષીયોનાં શરીરનું પ્રમાણ વેધનુષ્યથી માંમીને નવ
 ધનુષ્ય સુધીનું હોય છે. અને નોલીયા વિગેરે મુજ-
 પરિસર્પનું શરીરપ્રમાણ વે ગાઝથી નવ ગાઝ સુ-
 ધીનું હોય છે ॥ ૩૦ ॥

વિસ્તારાર્થ:- (મચ્છા) એટલે સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રમાં જે મચ્છ હોય છે તેમનું અને અઢી દ્વિપની વહાર જે (ઝરગાય) એટલે ઝરપરિ સર્પ થાય છે તેમના શરીરનું પ્રમાણ (સહસ્ત્ર જોયણ માળા) એટલે એક હજાર યોજનનું હોય છે. (પશ્ચિમસુ) એટલે પક્ષી-ઓના શરીરનું પ્રમાણ (ધણુઅ પુહુત્તં) એટલે ધણુપ પૃથક્ત્વ એટલે કે ધણુપથી લઈને નવ ધણુપ સુધી હોય છે. અને (ભૂય-ચારી) એટલે ભુજપરિ સર્પના શરીરનું પ્રમાણ (ગાઝઅ પુહુત્તં) એટલે કે ગાઝથી માંડીને નવગાઝ સુધીનું હોય છે. આ સર્વે (ગમ્ભયા) એટલે ગર્ભજન્મો (હંતિ) એટલે હોય છે. ॥૩૦॥

ગાથા ૩૧ મીના વૂટા શબ્દના અર્થ.

સ્વયરા=સ્વેચર.

ધણુઅ=ધણુપ.

પુહુત્તં=વેથી નવ સુધી.

ભુયગા=ભુજપરિસર્પ.

ઝરગાય=ઝરપરિસર્પ.

જોયણ=જોજન.

મિત્તા=એ રીતે.

સમુચ્છિમા=સમુચ્છિમ.

ચઝપ્પયા=ચારપગવાલા.

મળિયા=કહ્યા છે.

સ્વયરા ધણુઅ પુહુત્તં, ભુયગા ઝરગાય જોયણ
પુહુત્તં ॥ ગાઝઅ પુહુત્ત મિત્તા, સમુચ્છિમા ચ-
ઝપ્પયા મળિયા ॥ ૩૧ ॥

શબ્દાર્થ-સમૂર્ચ્ચિમ એવા સ્વેચર (પક્ષી) નાં શરી-

(૪૮)

રનું પ્રમાણ બે ધનુષથી માંડીને નવ ધનુષ સુધીનું
હોય છે. અને સર્પાદિ ઝરપરિસર્પના શરીરનું પ્રમા-
ણ બે જોજનથી માંડીને નવ જોજન સુધીનું હોય
છે. સમુચ્છિમ દ્વાથી વિગેરે ચાર પગવાલા જીવોનાં
શરીરનું પ્રમાણ બે ગાઝથી નવ ગાઝ સુધીનું ક-
હ્યું છે. ॥ ૩૧ ॥

વિસ્તારાર્થ:-[ત્રયરા] એટલે સ્વેચર જીવોનાં શરીરનું પ્રમાણ [ધ-
નુષ પુદ્ગલ] એટલે બે ધનુષથી માંડીને નવ સુધીનું હોય છે.
તે [ભુજગા] એટલે ભુજપરિસર્પ જાણવા. અને [ઝરગાય]
એટલે ઝરપરિ સર્પના શરીરનું પ્રમાણ (જોયણ પુદ્ગલ) એટલે
જોજન પૃથક્ત્વ એટલે બે જોજનથી માંડીને નવ જોજન સુધી
નું હોય છે. અને (ચતુષ્પયા) એટલે ચતુષ્પદ એટલે ચાર પગ
વાલા જીવોના શરીરનું પ્રમાણ (ગાઝ પુદ્ગલ મિત્તા) એટલે
બે ગાઝથી માંડીને નવ ગાઝ સુધીનું હોય છે. આ પ્રમાણે (સ-
મુચ્છિમા ભણિયા) એટલે સમુચ્છિમ તિર્યચ જીવોના શરીરનું
પ્રમાણ કહ્યું. ॥ ૩૧ ॥

ગાથા ૩૧ મીના લૂટા શબ્દના અર્થ.

છેવેવ=નિશ્ચે હ.

ગાઝઆઝ=ગાઝ.

ચતુષ્પયા=ચાર પગવાલા.

ગમ્ભયા=ગર્ભજ.

મુણેયવ્યા=જાણવા.

કોશ=ગાઝ.

(४९)

तिगं=त्रण.

मणुस्सा=मनुष्य.

उक्कोस=वधारेमां वधारे.

माणेणं=मान. प्रमाण.

उच्चेव गान्नाइं चउप्पया गप्पया मुण्येयवा ॥

कोस तिगं च मणुस्सा, उक्कोस्सा सरीर माणेणं

शब्दार्थः—गर्भज चार पगवाला हाथीविंगेरे जीवो उ
गानना शरीर प्रमाणवाला जाणवा. अने मनु-
ष्यो उत्कृष्ट शरीरना प्रमाणे करीने त्रण गान
होय ठे. ॥ ३१ ॥

विस्तारार्थ—(चउप्पया गप्पया) एटले चतुष्पद गर्भज जे देव
कुरु आदि युगलीआनां क्षेत्रोमां होय छे तेमना शरीरनू प्र-
माण (उच्चेव गाउआइं) एटले निश्चे छ गाउनुं जाणवुं. अने
(मणुस्सा) एटले देवकुरु आदी क्षेत्रोमां रहेनारा युगलीयां
मनुष्यनां (सरीर माणेणं) एटले शरीरनू प्रमाण (उक्को-
सा) एटले उत्कृष्टी (कोस तिगं) एटले त्रण कोशनुं
होय छे. ॥ ३२ ॥

गाथा ३३ मीना बूटा शब्दना अर्थ

इसाण=इशान देवलोकना.

अंत सुराणं=अंतसुधीना देवता

ओनुं

रयणीओ=हाथ

सनहंति=सान होय.

उच्चत्तं=उंचाइपणुं.

દુગદુગ=બે, બે.

ચડ=ચાર.

ગેવિજ્ઞ=નવ ગ્રંથેક.

અણુત્તરે=અનુત્તર વિમાન.

ઇક્ષિક=એક એક.

પરિહાણી-ઓછું કરવું.

ઈસાણંત સુરાણં, રયણીન સત્તહંતિ ડચ્ચત્તં ॥
 દુગ દુગ ચડ ગેવિ, જ્ઞાણુત્તરેઇક્ષિક પરિ-
 હાણી ॥ ૩૩ ॥

શબ્દાર્થ:-વીજા ઇશાન દેવલોકના અંત સુધીના જ્ઞ-
 વન પતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષી દેવોના શરીરની ડંચા
 ૬ સાત હાથની છે. ત્યાર પછી બે, બે, બે, ચાર,
 નવ ગ્રંથેક અને પાંચ અનુત્તર એ દેવલોકોમાં અનુ-
 ક્રમે એક એક હાથ શરીર પ્રમાણ ડંચું જાણવું ॥

વિસ્તારાર્થ:- (ઇમાણંત સુરાણં) એટલે વીજા ઇશાન દેવલોકના
 અંત સુધી ભવનપતિ આદિ જે જે દેવતાઓ છે તેમના શરી-
 રની (ડચ્ચત્તં) એટલે ડંચાડ (સત્ત રયણીઓ હંતિ) એટલે
 સાત હાથની હોય છે. ત્યાર પછી (ઇક્ષિકે પરિહાણી) એટલે
 એક એક હાથ ઓછો કરતા જવું. તે આ પ્રમાણે સૌધર્મ અને
 ઇશાન એ બે દેવલોકની ડંચાડ સાત હાથની, (દુગ) એટલે
 સનત્કુમાર અને માહેન્દ્ર એ બે દેવલોકની છ હાથની, (દુગ)
 એટલે બ્રહ્મ અને લાંતક એ બે દેવલોકની પાંચ હાથની, [દુગ]

(૫૧)

ઘટલે શુક્ર અને સહસ્રાર ૫ વે દેવલોકની ચાર હાથની, અને (ચતુ) ઘટલે આણંત, પ્રાણંત, આરણ અને અચ્યુત ૫ ચાર દેવલોકની ત્રણ હાથની અને (મેવિજ્ઞ) ઘટલે નવ ગ્રૈવેકમાં વે હાથની અને (અણુત્તરે) ઘટલે અનુત્તર વિમાન વાસી દેવલોકની ૫૬ હાથની ૫ પ્રમાણે દેવોના શરીરની ડંચાઈ કહી ॥ ૩૩ ॥

ગાથા ૩૪ મીના ઠૂટા શબ્દના અર્થ.

વાવીસા=વાવીસ.

પુઢવીણ=પૃથ્વીકાય.

સતય=સાત.

આઝસ્સ=અપકાય.

તિન્નિ=ત્રણ.

વાઝસ્સ=વાઝકાય.

વાસ=વરસ.

સહસ્સા=હજાર.

દસ=દસ.

તરુ=પત્યેક વનસ્પતિ.

ગણાણ=ગમુદ્ધ.

તેઝ=તેઝકાય.

તિરિતા=ત્રણ અહોરાત્ર.

આઝ=આયુષ્ય.

વાવીસા પુઢવીણ, સત્તય આઝસ્સ તિન્નિ વાઝસ્સ ॥ વાસ સહસ્સા દસ તરુ, ગણાણ તેઝ તિરિતાઝ ॥ ૩૪ ॥

શબ્દાર્થ:—પૃથ્વીકાયનું વાવીસ હજાર વરસનું, અપકાયનું સાત હજાર વર્ષનું, વાઝકાઠનું ત્રણ હજાર

(૫૨)

વર્ષનું, પ્રત્યેક વનસ્પતિ કાયનું દસ હજાર વર્ષનું, અને તેડ કાયનું ત્રણ અહોરાત્રનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય હોય છે. એ સર્વ જીવોનું જઘન્યશ્રી અંતર્મૂહૂર્તનું આયુષ્ય હોય છે. ॥ ૩૪ ॥

વિસ્તારાર્થ-(પૃથ્વી) પૃથ્વીકાય જીવોનું આયુષ્ય ઉત્કૃષ્ટી (વાવીસ) પૃથ્વી વાવીસ હજાર વર્ષનું હોય છે; (આ-ઉસ) પૃથ્વી અષ્ટકાય જીવોનું આયુષ્ય (સત્તય) પૃથ્વી સાત હજાર વર્ષનું હોય છે; (વાઉસ) પૃથ્વી વાઉકાય જીવોનું આયુષ્ય (તિત્તિ) પૃથ્વી ત્રણ હજાર વર્ષનું હોય છે. અને (તરુ-ગણાણ) પૃથ્વી પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયનું આયુષ્ય (દસ સહસ્રા-વાસ) પૃથ્વી દસ હજાર વર્ષનું હોય છે. અને (તેડ) પૃથ્વી તેડકાય જીવોનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય (તિરિત્તાડ) પૃથ્વી ત્રણ અહોરાત્રનું હોય છે. આ ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય કહું પણ તેમનું જ-ઘન્ય આયુષ્ય તો અંતર્મૂહૂર્તનું હોય છે. ॥ ૩૪ ॥

માથા ૩૫ મીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

વાસાણિ=વારસ.

વારસ=વાર.

વેંદિયાણં=વેંદિ જીવોનું.

તુ=તો.

અડગાપત્ર=ઓગણપચાસ.

દિનાઈં=દિવસો.

છમ્માસ=છ માસ.

વાસાણિ વારસાન, વેંદિયાણં તેંદિયાણં

(૫૩)

તુ ॥ અઝના પન્ન દિણાઈ, ચઝરિં દિણંતુ
ઠમ્માસા ॥ ૩૫ ॥

શબ્દાર્થ—વેઈંદિ જીવોનું આયુષ્ય વાર વર્ષનું, તેઈંદિ
જીવોનું ઝગણપચાસ દિવસનું અને ચૌરિંદિ જીવો
નું ૪ માસનું હોય છે. ॥ આ સર્વ જીવોનું ઝટ્ઠુપ્પ
આયુષ્ય જાણવું, અને એ સર્વ જીવોનું જઘન્યથી
અંતર્મુહૂર્તનું આયુષ્ય જાણવું. ॥ ૩૫ ॥

વિસ્તૌરાર્થ—[વિઈંદિયાણં] વેઈંદિ જીવોનું ઝટ્ઠુપ્પ આયુષ્ય
[વાસાણિ વારસાઝ] એટલે વાર વર્ષનું હોય છે. [તિઈંદિ-
યાણંતુ] એટલે તેઈંદિ જીવોનું આયુષ્ય તો [અઝના પન્ન
દિણાઈ] એટલે ઓગણ પચાસ દિવસનું હોય છે. અને [ચ-
ઝરિંદિણં] એટલે ચૌરિંદિ જીવોનું આયુષ્ય તો [ઠમ્માસં]
એટલે ૪ મહિનાનું હોય છે. આ વિકલેઈંદિ જીવોનું ઝટ્ઠુપ્પ આયુષ્ય
કહ્યું પણ તેમનું જઘન્ય આયુષ્ય તો અંતર્મુહૂર્તનું હોય છે. ॥ ૩૫ ॥

ગાથા ૩૬ મીના હૂટા શબ્દના અર્થ.

સુર=દેવતા.

નેરહાણ=નારકી.

ઠિહ=સ્થિતિ.

ઝહોસા=વધારેમાં વધારે.

સાગરાણિ=સાગરોપમ.

તિત્તીસં=તેત્રીસ.

ચતુષ્પદ=ચાર પગ.

તિરિય=તિર્યંચ.

મણુસ્સા=મનુષ્ય.

તિન્નિય=ત્રણ.

પલિઓવમા=પલ્યોપમ.

હુંતિ=હોય છે.

સુર નેરહ્યાણ ઝિહ્, ઝક્કોસા સાગરાણિ તિ-
ત્તીસં ॥ ચતુષ્પદ તિરિય મણુસ્સા, તિન્નિય પ-
લિઓવમા હુંતિ ॥ ૩૬ ॥

શબ્દાર્થ:—દેવતા અને નારકીયોની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય
સ્થિતિ તેત્રીસ સાગરોપમની હોય છે, અને ચાર
પગવાલા તિર્યંચની તથા મનુષ્યોની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય-
ની સ્થિતિ ત્રણ પલ્યોપમની હોય છે. ॥ ૩૬ ॥

વિસ્તારાર્થ:—[સુર નેરહ્યાણ ઝિહ્] એટલે દેવતા અને નારકી-
ઓના આયુષ્યની સ્થિતિ [ઝક્કોસા] એટલે ઉત્કૃષ્ટથી [તિ-
ત્તીસં સાગરાણિ] એટલે તેત્રીસ સાગરોપમની હોય છે. અને
[ચતુષ્પદ તિરિય મણુસ્સા] એટલે ચતુષ્પદ તિર્યંચ અને મનુ-
ષ્યોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ [તિન્નિય પલિઓવમા હુંતિ] એટલે
ત્રણ પલ્યોપમની હોય છે. એવા મનુષ્યો દેવકુરુ આદિ ક્ષે-
ત્રોમાં હોય છે અને આ તેમનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય કહ્યું પણ તેમની

(५५)

जघन्य स्थिति तो अंतर्मुहूर्तनी जाणवी. ॥ ३६ ॥

गाथा ३७ मीना वूटा शब्दना अर्थ.

उर=उदर.

भुयगाणं=हाथे चालनारा.

परमाउ=उत्कृष्ट आयुष्य.

पुव्व कोडीओ=पुर्व कोटीओ.

पस्कीणं=पक्षीओनुं.

पुण=तेवी रीते; वळी.

भणिओ=कहुं छे.

असंख भागोअ=असंख्यातमो
भाग.

पलियस्सा=पल्योपमना.

जलयर उर जुअगाणं, परमाऊ होइ पुव्वको
मीन ॥ पस्कीणं पुण चणिउ, असंख भागो-
अ पलियस्स ॥ ३७ ॥

शब्दार्थः—सुसुमार विगेरे जलचर, सर्प विगेरे उरप-
रिसर्प अने नोलिया विगेरे जुजपरिसर्प ए सर्वेनुं
उत्कृष्ट आयुष्य एक पूर्व कोटीनुं होय ठे. तेमज
पक्षीयोनुं उत्कृष्ट आयुष्य पल्योपमना असंख्या-
तमा भाग जेटलुं कहुं ठे. ॥ ३७ ॥

विस्तारार्थः—[जलयर उर] एटले जलचर उरपरिसर्प तथा
[भुयगाणं] एटले भुज परिसर्पनुं [परमाउ] एटले उत्कृष्ट

(૫૬)

આયુષ્ય [પુવ્વ કોડીઓ હોઈ] પટલે પૂર્વ કોડીનું હોય છે.
તથા [પશ્ચીમ પુણ] પટલે પશ્ચીમનું વલી [અસંખ્ય ભાગો
અ પલિયસ્ત] પટલે પલિયોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલું
[ધણિઓ] પટલે કહ્યું છે ॥ ૩૭ ॥

ગાથા ૩૮ મીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

સર્વે=સર્વે

સુહુમા=સુક્ષ્મ.

સાહારણા=સાધારણ.

સમુચ્છિમા=સમુચ્છિમ.

મણુસા=મનુષ્ય.

જહન્નેણં=ઓછામાં ઓછું; જઘ-
ન્યથી.

જિયંતી=જીવે છે.

અંતમુહુત્તં=અંતર્મુહુર્ત.

ચિય=માત્ર-નિશ્ચે.

સર્વે સુહુમા સાહારણા ય, સમુચ્છિમા મણુસ્સા-
ય ॥ જહ્નોસ જહન્નેણં, અંતમુહુત્તં ચિય જિ-
યંતિ ॥ ૩૮ ॥

શબ્દાર્થ:-પૃથ્વીકાયાદિ પાંચે સુક્ષ્મ તથા સાધારણ
જીવો તેમજ સમુચ્છિમ મનુષ્યો જહ્નુષ્ટ અને જઘ-
ન્યથી એક અંતર્મુહુર્ત નિશ્ચે જીવે છે. ॥ ૩૮ ॥

વિસ્તારાર્થ:-[સર્વે] પટલે પૃથ્વીકાયાદિ પાંચ સ્થાવર પ સર્વે
[સુહુમા] પટલે સુક્ષ્મ તથા [સાહારણા] પટલે સાધારણ અને
[સમુચ્છિમા મણુસ્સાય] પટલે સમુચ્છિમ મનુષ્યો [જહ્નો-

(૫૭)

સા) ઇટલે ઉત્કૃષ્ટથી તથા (જહન્નેન) ઇટલે જઘન્યથી
(અંતમુદ્ધત્ત) ઇટલે અંતર્મુદ્ધત્ત (ચિય) ઇટલે નિશ્ચે (જીયં-
તિ) ઇટલે જીવેછે ॥ ૩૮ ॥

ગાથા ૩૯ મીના વૂટા શબ્દના અર્થ.

ઓગાહના=અવગાહના,
ઉંચપણું.

આડ=આયુષ્ય.

માણં=પ્રમાણ.

એવં=એવી રીતે.

સંખેવઓ=સંક્ષેપથી.

સમસ્કાયં=કહ્યું.

જે=જે.

ઇથ્થ=અર્થ.

વિસેસા=વિશેષ.

સુત્તાડ=સૂત્રને વિષેથી.

ઊગાહનાન માણં, એવં સંખેવડ સમસ્કાયં ॥
જે પુણ ઇત્થ વિસેસા, વિસેસ સુત્તાડ તે
નેયા ॥ ૩૯ ॥

શબ્દાર્થ:—એવી રીતે અવગાહના અને આયુષ્યનું માન
સંક્ષેપથી કહ્યું. વળી એમાં જે કાંઈ વિશેષ જાણ-
વાનું હોય તે વિશેષ સૂત્રથી જાણી લેવું ॥ ૩૯ ॥

વિસ્તારાર્થ:—(ઓગાહનાડ માણં) ઇટલે જેને વિષે જીવની સ્થિ-
તિ હોયછે જેમાં જીવ રહેછે તેને અવગાહના કહીએ, એટલું જે

(૫૬)

પ્રત્યેક જીવનું શરીર તેના આયુષ્યનું પ્રમાણ (એવં) ઇટલે
 એવી રીતે (સંલેવઓ) ઇટલે સંસેપે કરી (સમરુસ્વાયં) ઇ-
 ટલે કહું. પરંતુ (જે પુન ઇધ્ય) ઇટલે જે કાંઈ વઢી અ-
 હિંઆં (વિસેસા) ઇટલે વિશેષ હોય તે. (વિસેસ સુત્તાઝ)
 ઇટલે વિશેષ સુત્ર જે સંગ્રહણ આદિ છે તે થકી (નેયા)
 ઇટલે જાણી લેવું,

ગાથા ૪૦ મીના ઢૂટા શબ્દના અર્થ.

ઉસ્સપ્પિની=ઉત્સર્પિણી.

સકાયંમિ=પોતાની કાયાને

વિષે.

ઉવવજ્ઞંતિ=ઉપજેછે.

ચયંતિ=ચવેછે.

અણંતાઓ=અનંતકાલ સુધી.

એગિંદિયાય સઘ્વે, અસંખ ઉસ્સપ્પિણી સકા-
 યંમિ ॥ ઉવવજ્ઞંતિ ચયંતિ અ, અણંત કાયા
 અણંતાન ॥ ૪૦ ॥

શબ્દાર્થ:—વઢી સર્વ એકેંડિય જીવો પોતાની કાયા-
 માં અસંખ્ય ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણીકાલ સુધી ઉ-
 ત્પન્ન થાય છે અને ચવેછે; તેમજ અનંતકાલ જીવો
 પણ અનંતીવાર પોતાની કાયામાં ઉત્પન્ન થાય છે
 અને ચવેછે ॥ ૪૦ ॥

(૫૯)

વિસ્તારાર્થ:-[સચ્ચે] ઇટલે પૃથ્વીકાયાદિ પાંચ સ્થાવર, એ સથે
[ઇર્ગિદિયા] ઇટલે ઇર્કોદ્રિ જીવો [અસંસ્ર ઉત્સપિણી] ઇ-
ટલે અસંસ્ર ઉત્સપિણી તથા અવસપિણી સુધી (સકાયંમિ)
ઇટલે પોતાની કાયાને વિષે (ઝવવઝંતિ) ઇટલે ઉત્પન્ન થા-
યછે અને (ચયંતિ) ઇટલે ચવેછે. તથા (અણંતકાયા અણં-
તાઓ) ઇટલે અનંતકાય ઇટલે સાધારણ વનસ્પતિકાય જી-
વો પોતાની કાયાને વિષે અનંતીવાર ઉત્પન્ન થાય છે અને
ચવેછે ॥ ૪૦ ॥

ગાથા ૪૧ મીના ઢૂટા શબ્દના અર્થ.

સંસ્થિજ્ઞસમા=સંસ્થાતાવરસમુધી.

વિગલા=વિકલોદ્રિ.

સત્તઢ્ર=સાત, આઠ.

ખવા=ખવ.

પણિદિ=પર્ણિદિ.

તિરિ=તિર્યચ.

મણુઆ=મનુષ્ય.

સકાએ=પોતાની કાયાને વિષે.

દેવા=દેવો.

નો=નહિ-નથી.

ચેવ=નિશ્ચે.

સંસ્થિજ્ઞ સમા વિગલા. સત્તઢ્ર ખવા પર્ણિદિ
તિરિ મણુઆ ॥ ઝવવઝંતિ સકાએ, નારય દે-
વાય નો ચેવ ॥ ૪૧ ॥

(૬૦)

શબ્દાર્થ:-વિકલેંદ્રિ જીવો લાગટ સંખ્યાતા વર્ષ સુધી પોતાની કાયામાં ઉત્પન્ન થાય. પંચિંદ્રિ તિર્યંચ અને મનુષ્યો સાત આઠ જીવ તેજ ગતિમાં લાગટ ઉત્પન્ન થાય અને નારકી તથા દેવતા તેજ ગતિમાં મરીને ફરી ઉત્પન્ન થતા નથી ॥ ૪૧ ॥

વિસ્તારાર્થ:- (સંખિજ્ઞ સમા વિગ્લા) એટલે વિકલેંદ્રિ જીવો એટલે વેંદ્રિ તેંદ્રિ અને ચૌરિંદ્રિ જીવો સંખ્યાતા વર્ષ સુધી (ઉ-વવજ્ઞંતિ સકાળ) એટલે પોતાની કાયાને વિષે ઉત્પન્ન થાય છે અને ચવે છે. અને પર્ણિદિ તિરિ મણુઆ) એટલે પંચિંદ્રિ તિર્યંચ અને મનુષ્યો (સત્તઠ્ઠ ભવા) એટલે સાત અથવા આઠ ભવ કરે છે અને (નારય દેવા ય નો ચેવ) એટલે નારકી જીવો અને દેવતાઓ મરણ પામીને ફરીને તેજ ગતિમાં નિશ્ચે ઉત્પન્ન થતા નથી. એટલે નારકી મરીને નારકીમાં ન ઉપજે અને દેવતા મરી ફરી દેવતામાં ન ઉપજે. અવશ્ય એક વે ભવ બીજી ગતિમાં કરીને પછી તે ગતિમાં ઉપજે. તેમજ વલી દેવતા મરી નરકમાં પણ ન જાય અને નારકી મરી દેવતામાં પણ ન જાય ॥ ૪૧ ॥

ગાથા ૪૨ મીના ભૂટા શબ્દના અર્થ.

દસહા=દસ પ્રકારે.
જીયાણ=જીવના.

પાળા=પ્રાણ.
ઈંદિ=ઈંદ્રિ.

ઝસાસ=શ્વાસોચ્છ્વાસ.

આઝ=આયુષ્ય.

બલરુવા=બલરૂપ.

એગિંદિએસુ=એકિંદ્રિને વિષે.

ચઝરો=ચાર.

વિગલેસુ=વિકલેંદ્રિને વિષે.

સત્ત=સાત.

અઠ્ઠેવ=આઠ.

દસહા જિયાણ પાણા, ઇંદિય ઝસાસાઝ જોગ
બલ રુવા ॥ એગિંદિએસુ ચઝરો, વિગલેસુ ઠ
સત્ત અઠ્ઠેવ ॥ ૪૨ ॥

શબ્દાર્થ:—જીવોને ઇંદ્રિય, શ્વાસોચ્છ્વાસ, આયુષ્ય, મન,
વચન, કાયા એ ત્રણ જોગના ત્રણ બલ મલી દશ
પ્રાણો હોયઢે. તેમાં એકેંદ્રિયને ચાર તથા વિકલેં-
દ્રિને ઠ, સાત, અને આઠ પ્રાણ અનુક્રમે હોયઢે.

વિસ્તારાર્થ:—(દસહા જિયાણ પાણા) એટલે જીવોના પ્રાણ દસ
પ્રકારના કહ્યા છે. તે (ઇંદિ) એટલે પાંચ ઇંદ્રિયો અને છઠું
(ઝસાસ) એટલે શ્વાસોચ્છ્વાસ, સાતમું (આઝ) એટલે આયુ-
ષ્ય અને (જોગ બલ રુવા) એટલે ત્રણ જોગનાં ત્રણ બલરૂપ
એટલે મનબલ, વચનબલ અને કાયાબલ એ દસ પ્રાણ જાણવા.
તેમાં (એગિંદિએસુ ચઝરો) એટલે એકેંદ્રિને સ્પર્શનેંદ્રિય, શ્વા-

સોચ્છાસ, આયુષ્ય તથા કાયબલ એ ચાર પ્રાણ હોયછે. અને (વિગલેસુ છ સત્ત અઠેવ) એટલે વિકલેંદ્રિને અનુક્રમે છ સાત અને આઠ પ્રાણ હોયછે. એટલે વેંદ્રિને સ્પર્શનેંદ્રિય, રસનેંદ્રિય, શ્વાસોચ્છાસ, આયુષ્ય, કાયબલ તથા વચનબલ એ છ પ્રાણ હોયછે, તેંદ્રિયને સ્પર્શનેંદ્રિય, રસનેંદ્રિય ગ્રાણેંદ્રિય, શ્વાસોચ્છાસ, આયુષ્ય, કાયબલ તથા વચનબલ એ સાત પ્રાણ હોયછે. અને ચૌરિંદ્રિને સ્પર્શનેંદ્રિય, રસનેંદ્રિય, ગ્રાણેંદ્રિય, વસુ-ંદ્રિય શ્વાસોચ્છાસ, આયુષ્ય, કાયબલ તથા વચનબલ એ આઠ પ્રાણ હોયછે ॥ ૪૨ ॥

ગાથા ૪૧ મીના ભૂટા શબ્દના અર્થ.

અસન્નિ=અસન્ની.

સન્નિ=સન્ની.

પંચિદિણ્સુ=પંચિદ્રિયને વિષે.

નવ=નવ.

દસ=દસ.

કમેણ=અનુક્રમે.

બોધન્વા=જાણવા.

તેહિં=તેની.

સહ=સાથે.

વિપ્પઓગો=વિયોગ.

જીવાણં=જીવને.

અણ્ણ=ફેરવાયછે.

મરણં=મરણ.

અસન્નિ સન્નિ પંચિદિણ્સુ, નવ દસ કમેણ બો-
ધન્વા ॥ તેહિં સહ વિપ્પઓગો, જીવાણં અણ્ણ
મરણં ॥ ૪૩ ॥

શબ્દાર્થ-અસન્ની પંચિન્દ્રિ તથા સન્ની પંચિન્દ્રિને અનુ-
ક્રમે નવ અને દસ પ્રાણ હોયછે. તે પ્રાણોની સા-
થેનો જે વિયોગ થાયછે તે જીવને મરણ કહેવા-
યછે ॥ ૪૩ ॥

વિસ્તારાર્થ:- (અસન્ની સન્ની પંચિન્દ્રિય) એટલે અસન્ની પંચિન્દ્રિ
તથા સન્ની પંચિન્દ્રિને (કમેણ) એટલે અનુક્રમે (નવ દસ)
એટલે નવ અને દસ પ્રાણ (બોધવા) એટલે જાણવા. એટલે
અસન્ની પંચિન્દ્રિને સ્પર્શન્દ્રિય, રસન્દ્રિય, ગ્રાણેન્દ્રિય, ચક્ષુર્દ્રિ-
ય અને શ્રોત્રેન્દ્રિય. શ્વાસોચ્છ્વાસ, આયુષ્ય, કાયબલ તથા વ-
ચનબલ એ નવ પ્રાણ હોયછે. અને સન્ની પંચિન્દ્રિને મન બલ
સહિત દસ પ્રાણો હોયછે. એ પ્રાણ જેને જેટલા કષ્ટા છે. તે
જીવને (તેહિ સહ વિષ્ણુઓ) એટલે તેમની સાથેનો જે વિ-
યોગ થાયછે તે (જીવાણં મૃણ્ણ મરણં) એટલે જીવને મર-
ણ કહેવાયછે.

ગાથા ૪૪ મીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

એવં=એ પ્રકારે.

અળોરપારે=પારાવાર.

સંસારે=સંસારરૂપી.

સાચરંમિ=સમુદ્રને વિષે.

મીમંમિ=મહા મયંકર.

વત્તો=પ્રાણ થાયછે.

અળંત=અનંતી.

તુત્તો=ચાર.

જીવેહિ=જીવોને.

અપત્ત=નહિ પામેલા.

ધમ્મોહિ=ધર્મને.

(૬૪)

एवं अणोरपारे, संसारे सायरंमि ज्जीमम्मि ॥
पत्तो अणंत खुत्तो, जीवेहिं अपत्त धम्मेहिं ॥

शब्दार्थः—धर्मने नहि पामेला जीवोए ए प्रमाणे अ-
पार अने ज्ञयंकर एवा संसार समुद्रमां अनंतीवा-
र जन्ममरण प्राप्त कर्युं ॥ ४४ ॥

विस्तारार्थः—(अपत्त धम्मोहिं जीवोहिं) एटले जे जीवोने धर्मની
પ્રાપ્તિ થઈ નથી તેઓને (एवं) एटले आ प्रमाणे (अणोर-
पारे एटले पारावार रहित एटले जेनी आदी पण नथी अने
अंत पण नथी एवा (भीमंमि) एटले महा भयंकर (संसारे
सायरंमि) एटले संसाररूपी समुद्रने विपे (अणंत खुत्तो)
एटले अनंतीवार प्राण वियोग रूप मरण (पत्तो) एटले प्रा-
प्राप्त थाय छे ॥ ४४ ॥

गाથા ૪૫ મીના વૂટા શબ્દના અર્થ.

તહ=તથા, તેમજ.
ચરારાસી=ચોરાસી.
લખ્ખા=લાખ.
સંખા=સંખ્યા.
ઝોળીણ=યોનીની.
હોડ=હોય, થાય.

જીવાણં=જીવોની.
પુઠવાઈણં=પૃથિવ્યાદિકની.
ચણ્ઠં=ચારની.
પત્તેયં=પસંકની.
સત્ત સત્તેવ=અનુક્રમે સાત,
સાત.

(૬૫)

તહ ચનરાસી લક્ષ્મી, સંખા જોણીણ હોઈ
જીવાણં ॥ પુઢવાઈણં ચનઈહં, પત્તેયં સત્ત સ-
ત્તેવ ॥ ૪૫ ॥

શબ્દાર્થ—તેવીજ રીતે જીવોની યોનીની સંખ્યા ચો-
રાસી લાખ છે. તેમાં પૃથ્વી આદિ ચાર નિકાયના
દરેક જીવોની યોનીની સંખ્યા સાત સાત લાખ-
ની છે ॥ ૪૫ ॥

વિસ્તારાર્થ:—(તહ) એટલે તથા (જીવાણં) એટલે જીવોની
(જોણીણ) એટલે યોનીની (સંખા) એટલે સંખ્યા (ચન-
રાસી લક્ષ્મી) એટલે ચોરાસી લાખ (હોઈ) એટલે છે. જી-
વોનું જે ઉત્પત્તિ સ્થાન તે યોની કહેવાયછે. તેમાં (પુઢવાઈણં
ચનઈહં) એટલે પૃથિવ્યાદિક ચારની એટલે પૃથ્વીકાય, અપ્-
કાય, તેડકાય અને વાડકાય એ ચારની (પત્તેયં) એટલે
પ્રત્યેકની (સત્ત સત્તેવ) એટલે સાત સાત લાખ યોનિયો
જાણવી ॥ ૪૫ ॥

ગાથા ૪૬ મીના બૂટા શબ્દના અર્થ.

દસ=દસ.	ચડદસ=ચૌદ.
પત્તેય તરુણં=પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય	લક્ષ્મી=લાખ.

હવંતિ=હોયછે.

ઇયરેસુ=ઇતર (સાધારણને વિષે.)

વિગર્લિદિણ્ણુ=વિકર્લેંદ્રિને વિષે.

દો દો=બે બે.

ચત્તરો=ચાર.

પંચિદિ=પંચિદ્રિ.

તિરિયાણં=તિર્પચની.

દસ પત્તેય તરુણં, ચત્તરો લક્ષ્મી હવંતિ ઇય-
રેસુ ॥ વિગર્લિદિણ્ણુ દો દો, ચત્તરો પંચિદિ તિ-
રિયાણં ॥ ૪૬ ॥

શબ્દાર્થ:—પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય જીવોની દશલાખ
યોની અને સાધારણ વનસ્પતિકાયની ચૌદ લાખ
યોની હોયછે. વલી વિગર્લેંદ્રિય જીવોની બે લાખ
યોની જાણવી તેમજ પંચેંદ્રિ તિર્પચની ચાર લાખ
યોની જાણવી ॥ ૪૬ ॥

વિસ્તારાર્થ:—(પત્તેય તરુણ) એટલે પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયની દસ
લાખ યોની અને (ઇયરેસુ) એટલે સાધારણ વનસ્પતિકાયને
વિષે (ચૌદસ લાખ હવંતિ) એટલે ચૌદ લાખ યોની હોય
છે. (વિગર્લિદિણ્ણુ) એટલે વિકર્લેંદ્રિને વિષે એટલે વેંદ્રિ, તે-
ંદ્રિ અને ચૌરેંદ્રિ એ દરેકને વિષે (દો દો) એટલે બે બે લા-
ખ યોની જાણવી. અને (પંચિદિ તિરિયાણં) એટલે પંચિદ્રિ

તિર્યચને વિષે (ચરો) પટલે ચાર લાખ યોની જાણવી ॥

ગાથા ૪૭ મીના ઢૂટા શબ્દના અર્થ.

ચરો=ચાર.

નારય=નારકી.

સુરાણ=દેવતાઓની.

મણુઆણ=મનુષ્યની.

ચરદસ=ચૌદ.

હવંતિ=હોયછે.

સંપિઠિઆર=સરવાલે, એકઠી કરતાં.

સબ્બે=સર્વે.

ચુલસી લખાર=ચોરાસી લાખ.

જોણીણં=યોનીઓ.

ચરો ચરો નારય, સુરાણ મણુઆણ ચરદ-
સ હવંતિ ॥ સંપિઠિઆર સબ્બે, ચુલસી લ-
ખાર જોણીણં ॥ ૪૭ ॥

શબ્દાર્થ:—નારકી અને દેવતાની ચાર ચાર લાખ ત-
થા મનુષ્યની ચૌદ લાખ યોની હોય છે. એ સર્વ
એકઠી કરીએ તો સર્વે મલી યોનીની ચોરાસી
લાખની સંખ્યા પાડાયે ॥ ૪૭ ॥

વિસ્તારાર્થ:—[ચરો નારય] પટલે નારકી જીવોની ચાર લાખ
યોનિયો છે, [સુરેસુ ચરો] પટલે દેવોની પણ ચાર લાખ
યોનિયો છે. [મણુઆણ] પટલે મનુષ્ય પ્રાણીઓની [ચરદસ

(૬૮)

હવંતિ] પટલે ચૌદ લાખ યોનિયો છે. પૃથ્વી રીતે [સંપિઠિ-
યાય] પટલે બધીને એકઠી કરતાં સરવાલે [સર્વે] પટલે
સર્વ [ચુલસી] પટલે ચોરાસી [લક્ષ્વાહ] પટલે લાખ
[જોળીણં] પટલે યોનિયો થાયછે ॥ ૪૭ ॥

ગાથા ૪૮ મીના વૂટા શબ્દના અર્થ.

મિદ્ધાણં=સિદ્ધને.

નથિથ=નથી.

દેહો=દેહ-શરીર.

ન=નથી.

આહ=આહરણું.

કમ્મં=કર્મ.

પાણ=પ્રાણ.

જોળીઓ=યોની (પણ).

સાહ=સાદી.

અણંતા=અનંત.

તેસિં=તેમની.

ઠિઈ=સ્થિતિ.

જિણંદાગમે=જિનેશ્વરના આ-

ગમમાં-સિદ્ધાંતમાં.

ખણિયા=કહી છે.

સિદ્ધાણં નથિ દેહો, ન આહ કમ્મં ન પાણ
જોળીન ॥ સાહ અણંતા તેસિં, ઠિઈ જિણંદા
ગમે ખણિયા ॥ ૪૮ ॥

—

શબ્દાર્થ:—સિદ્ધને દેહ નથી, આયુષ્ય નથી, કર્મ
નથી, પ્રાણ નથી, અને યોની પણ નથી. વલ્લી તે

(૬૯)

તુની સાદી અનંત સ્થિતિ જિનેશ્વરના આગમમાં
કહી છે. ॥ ૪૮ ॥

વિસ્તારાર્થ:-[સિદ્ધાણં દેહો નથિ] પટલે સિદ્ધ પરમાત્માને શ-
રીર નથી, માટે [ન આડ કમ્મં] પટલે આયુ અને કર્મ પણ
નથી, અને આયુ નથી તેથી [ન પાણ જોણીઓ] પટલે પ્રાણ
અને યોની પણ નથી. બલી [સાઈ અણંતા તેસિ] પટલે તે
સિદ્ધના જીવોની સાદી અનંત સ્થિતિ [જીણંદાગમે] પટલે
જીનેશ્વરના સિદ્ધાંતોને વિષે [મળિયા] કહી છે ॥ ૪૮ ॥

ગાથા ૪૯ મીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

કાલે=કાલ.

અણાઈ નિહણે=અનાદિનિધન

[આદિ અને અંત રહિત].

જોણી=યોની.

ગહણંમિ=ગહન દુઃખ દેનારો.

મીસણે=મયને દેનારો. [વિષે.

ઈથ્થ=અર્હિઆં [આ સંસારને

મળિયા=મટકેલા.

મળિહંતિ=મમશે.

ચિરં=લાંબા કાલ સુધી.

જીવા=જીવો.

જિણવયણં=જિન વચનને.

અલહંતા=નહિ પામેલા.

કાલે અણાઈ નિહણે, જોણી ગહણંમિ ત્રી-
સણે ઈત્થ ॥ ત્રમિયા ત્રમિહંતિ ચિરં, જીવા જિ-
ણવયણ મલહંતા ॥ ૪૯ ॥

શબ્દાર્થ:-અનાદિ અનંત એવા કાલને વિષે જિનવચ-

(૭૦)

નને નહિ પામેલા જીવો ચોરાશી લાખ યોનિયે
કરીને મહન અને જયંકર એવા આ સંસારને વિષે
બહુ કાલ જમ્યા છે અને બહુ કાલ જમશે. ॥૪૯॥

વિસ્તારાર્થ:-[અળાઈ નિહણે] પટલે જેની આદિ પણ નથી અને
અંત પણ નથી એવા અનાદિ અનંત કાલને વિષે [જીવા જિ-
જવયણ મલહંતા] પટલે જીનવચનને નહિ પામેલા જીવો
(જોળી) પટલે ચોરાશી લાખ યોનીય કરી (મહાંમિ)
પટલે મહન દુઃખ દેનારો અને [ભીસણે] પટલે ભયંકર એવો
(ક્રુધ) પટલે અર્હિઆં વર્ણવ્યો એવો જે સંસાર તેને વિષે
(ભમિયા) પટલે મટકેલા છે અને (ભમિહંતિ ચિરં) પટલે
ઘણા કાલ સુધી મમશે ॥ ૪૯ ॥

ગાથા ૫૦ મીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

તા=તે કારણ માટે.

સંપદ્ધ=સંપ્રાપ્તિ (હાલમાં).

સંપત્તે=પ્રાપ્ત થયું છે.

મણુઅત્તે=મનુષ્યપણું.

દુલ્લહેવિ=દુર્લભ એવું.

સંમત્તે=સમકિત.

સિરિ=શ્રી.

સંતિસુરિ=શાંતિસુરિ (આચાર્ય).

સિઠ્ઠે=ઉપદેશ કરેલા.

કરેહ=કરો.

ખો=હે મન્ય જીવો.

ઝજ્જમં=ઝજ્જમ.

ધમ્મે=ધર્મને વિષે.

તા સંપદ્ધ સંપત્તે, મણુઅત્તે દુલ્લહેવિ સમ્મત્તે ॥

સિરિ સંતિસુરિ સિઠ્ઠે, કરેહ જો ઝજ્જમં ધમ્મે

(७१)

शब्दार्थः—ते कारण माटे हे ज्ञव्य जनो ! हमणां दु-
र्लभ एवं मनुष्यपणुं प्राप्त थये ठते अने सम्यक्त्व
पण प्राप्त थये ठते श्री शांतिसूरिये उपदेश करे-
ला धर्मने विषे उद्यम करो ॥ ५० ॥

विस्तारार्थः—(ता) पटले ते कारण माटे (भो) पटले हे भव्य
जीवो ! (संपद्) पटले हालमां (दुल्लहे) पटले दुर्लभ एवं
(मणुअत्ते) पटले मनुष्यपणुं (संपत्ते) पटले प्राप्त थये छते
अने बली (वि सम्मत्ते) पटले ते उपरांत समकित प्राप्त थये
छते (सिरि संति सूरि सिद्धे) पटले श्री शांतिसूरिये उपदेश
करेला (करेह उज्जमं धम्मे) पटले धर्मने विषे उद्यम करो.

गाथा ५१ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

एसो=आ-ए.

जीववियारो=जीवविचार.

संखेवरुईण=संक्षेप रुचिवंत.

जाणणाहेउ=जाणवाने अर्थ.

(हेतुण).

संखित्तो=संक्षेपथी.

उद्धरिओ=उद्धार कर्यो छे.

रुद्दाओ=अतिशय विस्तारवाला.

सुय समुद्दाओ=श्रुत समुद्धरी.

एसो जीव वियारो, संखेवरुईण जाणणा हे-
ऊ ॥ संखित्तो उद्धरिउ, रुद्दान सुय समुद्दान॥

शब्दार्थः—आ जीवविचार थोमी बुद्धिवाला जीवोने

(૭૨)

જાણવાને માટે અતિશે વિસ્તારવંત એવા શ્રુત સમુ-
દ્ધ થકી સંક્ષેપે ઉદ્ધર્યો છે ॥ ૫૧ ॥

વિસ્તારાર્થ:-[એમો] પટલે આ જે [જીવવિચારો] પટલે જીવ-
વિચાર કહ્યો તે [સંસ્થેવરૂઢણ] પટલે સંક્ષેપ રુચિવંત જીવોને
પટલે સ્વલ્પ મતિવાલા જીવોને [જાણના દેહ] પટલે જાણ-
વાને અર્થે [રુદ્ધાઓ] પટલે અતિશે વિસ્તારવંત એવા [મુય
સમુદ્ધાઓ] પટલે શ્રુત સમુદ્ધથકી [સંસ્થિત્તો ઉદ્ધરિઓ] પ-
ટલે સંક્ષેપથી ઉદ્ધાર કરીને રચ્યો છે ॥ ૫૧ ॥

॥ ઇતિ શ્રી જીવવિચાર પ્રકરણ સમાપ્ત ॥

શ્રી જીવવિચારના ઠૂટા બોલ.

૧ જીવના બે જોડ છે.

૧ સંસારી તે કર્મ સહિત. ૨ મોક્ષના તે કર્મ રહિત.

૨ સંસારી જીવના બે જોડ છે.

૧ ધાવર તે સ્થિર રહે તે. ૨ ત્રસ તે હાલે ચાલે તે.

૩ ધાવર જીવના પાંચ જોડ છે.

૧ પૃથ્વિકાય તે માટી પાષાણાદિક.

૨ અપકાય તે પાણીના જીવ.

૩ તેજકાય તે અગ્નિના જીવ.

૪ વાનકાય તે વાયરાના.

૫ વનસ્પતિકાય તે ઝાડપાલાદિકના જીવ.

૪ વનસ્પતિકાય જીવના બે જોડ છે.

૧ પ્રત્યેક—તે એક શરીરના વિષે એક જીવ હોય તે.

૨ સાધારણ—તે એક શરીરના વિષે અનંતા જીવ હોય તે.

૫ ત્રસકાયના ચાર જોડ છે.

૧ બેંડીના તે શરીર અને જીજ્ઞવાળા. ૨ તેંડીના

તે શરીર, જીજ્ઞ અને નાસીકાવાળા. ૩ ચોરેં

ડીના તે શરીર, જીજ્ઞ, નાસીકા અને ચક્રુવાળા.

૪ પંચેંડીના તે શરીર, જીન્ન, નાસીકા, ચક્ષુ
અને કાનવાળા.

૬ પંચેન્દ્રી જીવના ચાર જ્ઞેદ છે.

૧ નારકી. ૨ તિર્યંચ. ૩ મનુષ્ય. ૪ દેવતા.

૭ નારકી સાત છે તેનાં નામ તથા ગોત્ર.

૧ ઘમા-રત્નપ્રજ્ઞા. ૨ વંશા-શર્કરાપ્રજ્ઞા. ૩ સેલા
-વાલુકાપ્રજ્ઞા. ૪ અંજણ-પંકપ્રજ્ઞા. ૫ રિઘા-ધુ
મપ્રજ્ઞા. ૬ મઘા-તમપ્રજ્ઞા. ૭ માઘવતી-તમતમાપ્રજ્ઞા.

૮ તિર્યંચપંચેંડીના ત્રણ જ્ઞેદ છે.

૧ જલચર-તે પાણીમાં રહેનારા પ્રાણીનું.

૨ થલચર-તે જમીન ઉપર ચાલનારા પ્રાણીનું.

૩ શ્વેચર-તે આકાશમાં ઉડનારા પ્રાણીનું.

૯ મનુષ્યના ત્રણ જ્ઞેદ છે.

૧ કર્મજૂમિ ક્ષેત્રના. ૨ અકર્મજૂમિ ક્ષેત્રના.

૩ અંતરદ્વિપ ક્ષેત્રના.

૧૦ કર્મજૂમિનાં ક્ષેત્ર ૧૫ છે તેનાં નામ.

૫ જ્ઞરત ક્ષેત્ર. ૫ ઐરવૃત ક્ષેત્ર. ૫ મહાવિદેહ ક્ષેત્ર.

૧૧ અકર્મજૂમિનાં ૩૦ ક્ષેત્ર છે તેનાં નામ.

(૭૫)

૫ હૈમવંત. ૫ ઇરણ્યવૃત, ૫ રમ્યક. ૫ દેવકુરુ.

૫ હરિવર્ષ. ૫ ઉત્તરકુરુ.

૧૨ અંતરદ્વીપનાં ૫૬ ક્ષેત્ર છે તે આ જંબુદ્વિપ મધ્યે
દિમવંત્ અને શિશ્વર એવા બે પર્વત છે—૧ પર્વતો
મધ્યેથી પૂર્વે અને પશ્ચિમે લવણ સમુદ્રમાં આવ
ગજદંતા (હાઠા) નિકળ્યા છે તે એક એક ગજ
દંતા ઉપર સાત સાત ક્ષેત્રો છે.

૧૩ દેવતાના ચાર જોડ છે. [વૈમાનીકના.

૧ જૂવનપતિના. ૨ વ્યંતરના. ૩ જ્યોતસીના. ૪

૧૪ જૂવનપતિ દેવતાના ૧૦ જોડ છે. (નિકાય--સ્થાનક)

૧ અસુરકુમાર નિકાય (સ્થાનક). ૨ નાગકુમાર
નિકાય. ૩ સુવર્ણકુમાર નિકાય. ૪ વિદ્યુતકુમાર
નિકાય. ૫ અગ્નિકુમાર નિકાય. ૬ હિપકુમાર
નિકાય. ૭ હૃદયિકુમાર નિકાય. ૮ દિશિકુમાર
નિકાય. ૯ પવનકુમાર નિકાય. ૧૦ સ્તનિતકુ
માર નિકાય.

૧૫ વ્યંતર દેવતાના બે જોડ છે.

૧ વ્યંતરના. ૨ વાણ વ્યંતરના.

(७६)

१६ व्यंतर देवताना आठ जेद ठे.

१ पिशाच. २ जूत. ३ यक्ष. ४ राक्षस. ५ किंनर.
६ किंपुरुष. ७ महोरग, ८ गंधर्व.

१७ वाणव्यंतरना आठ जेद ठे.

१ अणपत्री निकाय (स्थानक). २ पणपत्री नि
काय. ३ एसीवादी निकाय. ४ जूतवादी निकाय.
५ कंदित निकाय. ६ महाकंदित निकाय. ७ को
हंरु निकाय. ८ पतंग निकाय.

१८ ज्योतसी देवताना पांच जेद ठे.

१ चंद्र. २ सूर्य. ३ ग्रह. ४ नक्षत्र. ५ तारा.

१९ वैमानिक देवताना बे जेद ठे. [स्वामीठे.

१ कळप ते आचारवाळा. २ कल्पातीत ते पोते

२० कळप ते बार देवलोक वाळा, ते देवलोकनां नाम.

१ सुधर्म देवलोक. २ इशान देवलोक. ३ सनत
कुमार देवलोक. ४ माहेंड देवलोक. ५ ब्रह्म देव
लोक. ६ लांतक देवलोक. ७ महाशुक्र देवलोक.

८ सहसार देवलोक. ९ आनंत देवलोक. १० प्राणंत
देवलोक. ११ आरण देवलोक. १२ अच्युत देवलोक

२१ कळपातीतना बे जेद ठे.

१ नवग्रैवेकना. २ पांच अनुत्तर विमानना.

२२ नवग्रैवेकनां नाम.

१ सुदर्शन. २ सुप्रतिबंध. ३ मनोरम. ४ सर्वज्ञ. ५ विशाल. ६ सुमनस. ७ सुमणुस. ८ प्रीयंकर. ९ आदित्य.

२३ पांच अनुत्तर वैमाननां नाम.

१ विजय. २ विजयंत. ३ जयंत. ४ अपराजित. ५ सर्वार्थसिद्ध.

२४ मोक्षना जीवना १५ जेद ठे.

१ जिणसिद्धा. २ अजिणसिद्धा. ३ तिर्यसिद्धा. ४ अतिर्यसिद्धा. ५ गृहलिंगेसिद्धा. ६ अन्यलिंगेसिद्धा. ७ स्वलिंगेसिद्धा. ८ स्त्रिलिंगेसिद्धा.

९ पुरुषलिंगेसिद्धा. १० नपुंसकलिंगेसिद्धा. ११ प्रत्येक बुद्धसिद्धा. १२ स्वयंबुद्धसिद्धा. १३ बोधबोधितसिद्धा. १४ एकसिद्धा. १५ अनेकसिद्धा.

ए प्रकारे जीवनो विचार संक्षेपे जाणवो. हवे ए जीवोनो उत्कृष्टो देहमान तथा उत्कृष्टो आयुमान नीचे प्रमाणे जाणवुं:—

१५ पृथ्वीकायनो.

१ शरीरनो ऊंचपणो—अंगुलना असंख्यातमा
जागनो. २ आयुष—बावीस हजार वरसनुं.

१६ अपकायनो.

१ शरीरनो ऊंचपणो—अंगुलना असंख्यातमा
जागनो. २ आयुष--सात हजार वरसनुं.

२७ तेजकायनो.

१ शरीरनो ऊंचपणो—अंगुलना असंख्यातमा
जागनो. २ आयुष--त्रण अहोरात्रनुं.

२८ वातकायनो.

१ शरीरनो ऊंचपणो—अंगुलना असंख्यातमा
जागनो. २ आयुष त्रणहजार वरसनुं.

२९ साधारण वनस्पतिकायनुं.

१ शरीर—अंगुलना असंख्यातमा जागनुं.
२ आयुष—अंतरमुहूर्तनुं.

३० प्रत्येक वनस्पतिकायनुं.

१ शरीर एक हजार जोजन अधीक.
आयुष—दश हजार वरसनुं.

(७९)

३१ वेंडीजीवनं.

१ शरीर--वार जोजननुं. २ आयुष-वार वरसनं.

३२ तेंडीजीवनं.

१ शरीर--त्रण गाननुं. २ आयुष-४९ दिवसनं.

३३ चौरंडी जीवनं.

१ शरीर-चार गाननुं. २ आयुष ४ मासनं.

३४ पहेली नारकीना जीवोनं.

१ शरीर ७॥ धनुष्य ने ६ अंगुलनुं

२ आयुष १ सागरोपमनुं.

३५ बीजी नारकीना जीवोनं.

१ शरीर १५॥ धनुष्य अने १२ अंगुलनुं

२ आयुष ३ सागरोपमनुं

३६ त्रीजी नारकीना जीवोनं.

१ शरीर ३१॥ धनुष्यनुं २ आयुष-७ सागरोपमनुं.

३७ चोथी नारकीना जीवोनं.

१ शरीर ६२॥ धनुष्यनुं. २ आयुष १० सागरोपमनुं.

३८ पांचमी नारकीना जीवोनं.

१ शरीर १२५ धनुष्यनुं २ आयुष १७ सागरोपमनुं.

(८०)

३९ ठढी नारकीना जीवोनं

१ शरीर-२५० धनुष्यनं. २ आयुष-२२ सागरोपमनं

४० सातमी नारकीना जीवोनं.

१ शरीर-५०० धनुष्यनं. २ आयुष-३३ सागरोपमनं.

४१ समुर्धिमजलचरनं.

१ शरीर--एक हजार जोजननं.

२ आयुष क्रोम पुरवनं.

४२ समुर्धिम थलचरनं.

१ शरीर-२थीएजोजननं. २ आयुष--८४०००वरसनं

४३ समुर्धिम खेचरनं.

१ शरीर २ थी ए धनुष्यनं.

२ आयुष ७२००० वर्षनं.

४४ गर्जज जलचरनं.

१ शरीर--१ हजार जोजननं. २ आयुष-क्रोम पूरवनं.

४५ गर्जज थलचरनं.

१ शरीर १००० जोजननं. २ आयुष १ पल्योपमनं.

४६ गर्जज खेचरनं.

१ शरीर २ थी ए धनुष्यनं.

(८१)

२ आयुष पल्योपमनो असंख्यातमो जाग.

४७ गर्जज मनुष्यनुं.

१ शरीर त्रण गातनुं. २ आयुष त्रण पल्योपमनुं.

४८ समुर्धिम मनुष्यनुं.

१ शरीर अंगुळना असंख्यातमा भागनुं,

२ आयुष--अंतरमुहूर्तनुं.

४९ जूवनपतिना देवताओनुं.

१ शरीर सात द्वाथनुं. २ आयुष--वे पढ्योपमनुं

(नवनिकायना) असुर कुमारनुं देशे जणुं एक

सागरोपम अधिक

५० व्यंतर देवताओनुं.

१ शरीर सातद्वाथनुं. २ आयुष--एक पढ्योपमनुं.

५१ ज्योतिषी देवताओनुं.

१ शरीर सातद्वाथनुं.

२ आयुषनी वीगत नीचे प्रमाणे.

१ चंडमानुं एक पढ्योपम ने एक लाख वरस.

२ सुर्यनुं एक पल्योपम ने एक हजार वरस.

३ ग्रहनुं एक पढ्योपम.

४ नक्षत्रानुं अर्ध पट्योपम-

५ तारानुं एक पट्योपमनो चोथो ज्ञाग.

५२ सुधर्मदेवलोकना देवताओनुं-

१ शरीर—सातहाथनुं. आयुष—बे सागरोपमनुं.

५३ इज्ञान देवलोकना देवताओनुं-

१ शरीर—सातहाथनुं

२ आयुष—बे सागरोपम अधिक.

५४ सनतकुमार देवलोकना देवताओनुं-

१ शरीर—६ हाथनुं. आयुष—७सागरोपमनुं.

५५ माहिँइ देवलोकना देवताओनुं-

१ शरीर—६ हाथनुं. आयुष—७सागरोपम अधिकनुं.

५६ ब्रह्मदेवलोकना देवताओनुं-

१ शरीर—५ हाथनुं. २ आयुष—१० सागरोपमनुं.

५७ लांतकदेवलोकना देवताओनुं-

१ शरीर—५ हाथनुं. २ आयुष—१४ सागरोपमनुं.

५८ शुक्रदेवलोकना देवताओनुं-

१ शरीर ४ हाथनुं. २ आयुष—१७ सागरोपमनुं.

५९ सहसार देवलोकना देवताओनुं-

१ शरीर—४ हाथनुं २ आयुष—१८ सागरोपमनुं
६० प्राणतदेवलोकना देवताओनुं.

१ शरीर—३ हाथनुं २ आयुष—२० सागरोपमनुं
६१ प्राणत देवलोकना देवताओनुं.

१ शरीर—३ हाथनुं २ आयुष—२० सागरोपमनुं.
६२ आरणदेवलोकना देवताओनुं.

१ शरीर—३ हाथनुं २ आयुष—२१ सागरोपमनुं.
६३ अच्युत देवलोकना देवताओनुं.

१ शरीर—३ हाथनुं आयुष—२२ सागरोपमनुं.
६४ नवैवेकना देवताओनुं.

१ शरीर—२ हाथनुं २ आयुष नीचे प्रमाणे ठे.

१ लीनुं २३ सागरोपमनुं २ जीनुं २४ सागरोपमनुं.

३ जीनुं २५ सागरोपमनुं ४ श्रीनुं २६ सागरोपमनुं.

५ मीनुं २७ सागरोपमनुं ६ गीनुं २८ सागरोपमनुं.

७ मीनुं २९ सागरोपमनुं ८ मीनुं ३० सागरोपमनुं.

९ मीनुं ३१ सागरोपमनुं.

६५ पांच अनुत्तरविमानना देवताओनुं.

१ शरीर एक हाथनुं.

२ आयुष नीचे प्रमाणे.

१ पेहेला चारेमां ३१ थी ३३ सागरोपमनुं.

२ सर्वार्थसिद्धमां ३३ सागरोपमनुं.

६६ श्री मोक्षना जीवने.

शरीर पण नथी अने आयुष पण नथी.

जीवविचारना ठूटा बोल मधेथी सवाल.

१ जीवना प्रकार केटला अने कया कया ?

२ संसारी जीवना केटला जेद अने कया कया ?

३ स्थावर कोने कहीए ?

४ त्रस कोने कहीए ?

५ स्थावरना जेद केटला अने कया कया ?

६ वनस्पतिकायना केटला जेद अने कया कया ?

७ प्रत्येक वनस्पतिकाय कोने कहीए ?

८ साधारण वनस्पतिकाय कोने कहीए ?

९ त्रसकायना केटला जेद तथा कया कया ?

१० एकेंडि, बेइंडि, तेइंडि, चौरिंडि अने पंचिंद्रिने कइ

कइ इंडियो के शरीरनां अवयव होय ?

- ૧૧ પંચેડિ જીવના જેદ કેટલા અને કયા કયા ?
- ૧૨ નારકી કેટલી છે તે તથા તેનાં નામ અને ગોત્ર કહી જાઓ.
- ૧૩ તિર્યંચ પંચેડિના જેદ કેટલા છે અને કયા કયા ?
- ૧૪ મનુષ્ય કયા કયા ક્ષેત્રમાં રહે છે ?
- ૧૫ કર્મજૂમિ, અકર્મજૂમિ અને અંતરહિપનાં કેટલાં કેટલાં અને કયાં કયાં ક્ષેત્ર છે વારુ ?
- ૧૬ દેવતાના કેટલા જેદ છે અને કયા કયા ?
- ૧૭ જૂવનપતિના જેદ કેટલા છે તે નામ સાથે કહી જાન.
- ૧૮ નિકાય એટલે શું ?
- ૧૯ વ્યંતર નિકાયના કેટલા જેદ છે અને તે કયા કયા ?
- ૨૦ વ્યંતરના કેટલા જેદ છે અને તે કયા કયા ?
- ૨૧ વાણવ્યંતરના જેદ કેટલા છે અને કયા કયા ?
- ૨૨ જ્યોતસી દેવોના કેટલા જેદ છે અને કયા કયા ?
- ૨૩ વૈમાનિક દેવોના કેટલા જેદ છે અને કયા કયા ?
- ૨૪ કલ્પ એટલે શું ? કલ્પાતીત એટલે શું ?
- ૨૫ કલ્પાતીતના કેટલા જેદ છે તથા કયા કયા ?
- ૨૬ ઐવેકનાં તથા અનુત્તર વિમાનનાં નામ કહી જાન.

૨૭ કેટલે જોડે સિદ્ધ થાય છે ? [આયુષ્ય કહો

૨૮ નીચેના જીવોનું ઇત્કુષ્ટ દેહમાન તથા ઇત્કુષ્ટ
પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેનકાય, વાનકાય, પ્રત્યેક
વનસ્પતિકાય, અને સાધારણ વનસ્પતિકાય; બે
ફંદિતેફંદિ અને ચૌરિંદી; પહેલી નારકીના જીવો,
બીજી નારકીના, ત્રીજી નારકીના, ચોથી ના
રકીના, પાંચમીમી નારકીના ઠગી નારકીના
અને સાતમી નારકીના; સસુર્ઘિમ જલચર, થ
લચર અને સ્થેચર; ગર્જન જલચર, અલચર અને
સ્થેચર; ગર્જન મનુષ્ય અને સસુર્ઘિમ મનુષ્ય;
જૂવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષી, ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ
નક્ષત્ર અને તારા; સુધર્મ, ઇશાન, સનત કુમાર,
મહેન્દ્ર, વ્રહ્મા, લાંતક શુક્ર, આણંત, પ્રાણંત, આ
રણ, અચ્યુત, નવગ્રંથેયક, અને પાંચ અનુત્તર વિ
માનવાસી દેવો. [ત્યારે શું છે ?

૨૯ મોક્ષના જીવોને શરીર અને આયુષ્ય નથી
ગાથાવંધ જીવવિચાર મધેના સવાલ.

૧ સિદ્ધ કોને કહીએ.

- २ संसारी कोने कहीए.
- ३ पृथ्वीकायना सघळा जेद कही जान.
- ४ अपकायना जेद गणावो.
- ५ तेजकायना जेद कहो.
- ६ वातकायना जेद गणावो.
- ७ वनस्पतिकायना मुख्य जेद कहो. [कही जान.
- ८ साधारण तथा प्रत्येक वनस्पतिकाय दाखला साथे
- ९ अनंतकाय वनस्पति लुलसवानांलक्षण बतावो.
- १० प्रत्येक वनस्पतिकाय कोने कहीए तथा तेनां
इष्टांत कहो.
- ११ स्थावर सूक्ष्म कया कया ठे ते समजावो.
- १२ बेंडि गणावी जान.
- १३ तेंडि जीव कही जान
- १४ चौरिंडि गणावी जान.
- १५ पंचिंडि जीवोना मुख्य जेद कहो.
- १६ तिर्यंच पंचिंडिना जेद गणावी जान.
- १७ जलचर कही जान.
- १८ स्थलचर विषे जाणता हो ते कहो.

- १७ खेचरनुं वर्णन कही जान.
- २० समूर्तिम तथा गर्जज जेद वर्णवो.
- २१ कर्मजूमि कोने कहीए.
- २२ मनुष्य पंचेडिना जेद कही जाओ.
- २३ कर्मजूमि, अकर्मजूमि, अंतरद्विपना मनुष्योनां देहमान तथा आयुष्य कहो.
- २४ मनुष्यना ३०३ जेद गणावो. [कारना ठे ते कहो.
- २५ नीचेना जीवो केटली इंडीओवाळा तथा केवा प्र
 हींगलोक, बरफ, अंगारा, वंटोळीओ, कुंपल, शंख
 कानखजुरा, धनेरां, वींढी, सीसुमार, गाय, पोपट,
 चामाचीमीयुं, अजरक, करा, जरसार, गुंजवायु,
 कुंथुआ, घीमेल, कोमीओ, आडु, इंडगोप,
 सवा, मांकर, मेर, जूमीफोरा, वागोळ, सारस,
 नोळीआ, काचवा, मांस, जु. लीख, पोरा, बीजळी,
 वस, सप, माठलां, तीर. [कही जान.
- २६ जूवनपति, व्यंतर, जोतिषी, अने वैमानीकना जेद
- २७ सिद्धना पंदर जेदनुं वर्णन करो.

જાહેર સ્વર.

સર્વે જૈન વંધુઓને સ્વર આપવામાં આવેછે કે શ્રી
જૈન ધર્મ પ્રવર્તક સમા તરફથી પ્રગટ થપલાં નીચેનાં છુ
તીને લખેલ ટેકાણેથી રોકાયેથી મળી શકશે. પરદેશવાળાને
સ્વરચ્ચ જુદું પડશે.

અધિવિચાર (ગાથા મૂલ સહંગ શ્રી લાઇન પૈકા ટાઇપથી)

ચાઓના છૂટા શબ્દોના અર્થ, ગાથા મૂલ, શબ્દાર્થ, વિસ્ત
તથા તેના છૂટા બોલ અને સવાલ.

કિંમત રૂ. ૦—૪—૬.

નવતસ્વ (ગાથા મૂલ સહંગ શ્રી લાઇન પૈકા ટાઇપથી) ગાથા-
ઓના છૂટા શબ્દોના અર્થ, ગાથા મૂલ, શબ્દાર્થ, વિસ્તારાર્થ
તથા તેના છૂટા બોલ.

કિંમત રૂ. ૦—૬—૦.

અધિવિચાર પ્રકરણ (ગાથા મૂલ શ્રી લાઇન પૈકા ટાઇપથી.)

કિંમત રૂ. ૦—૦—૧.

નવતસ્વ પ્રકરણ (ગાથા મૂલ શ્રી લાઇન પૈકા ટાઇપથી.)

કિંમત રૂ. ૦—૧—૦.

દંડક તથા લઘુ સંઘવળી (ગાથા મૂલ શ્રી લાઇન પૈકા ટાઇપથી.)

કિંમત રૂ. ૦—૧—૩.

અધિવિચાર, નવતસ્વ, દંડક તથા લઘુ સંઘવળી (ગાથા મૂલ
શ્રી લાઇન પૈકા ટાઇપથી.)

કિંમત રૂ. ૦—૩—૦.

શા. દ્વીગચંદ કકલભાઈ મેનેજર.

જૈન કન્યાશાળા—ફતાસામી પોલ.

શા. ચાલાભાઈ કકલભાઈ.

મંદબીની પોલમાં નાગઝીમુદરની પોલ—મમવાવાવ.

